

## Günümüzde Aile ve Kur'an'dan Örnek Aileler

Ahmet KÜÇÜK\*

### Öz

Bu makalede insanlık tarihiyle birlikte var olan ailenin nasıl bir önem arz ettiği ortaya konmaya çalışılmıştır. Sahip olunan inanç, değer ve kültürlere göre farklılık arz eden kurumun tarihsel süreçte uğradığı değişim tespit edilmiştir. Bu değişime rağmen, aile en belirgin özelliği olan koruyucu ve yönlendirici niteliğini kaybetmemiştir. Aileyi önemli kılan değerlerde ciddi birtakım aşınmalar ve zedelenmeler yaşansa da onların tamamen yok olmadığı görülmüştür. Bu bağlamda muhteva açısından farklılık arz eden modern ve post modern dönemlerdeki aile bile tartışmaların merkezinde olmaya devam etmiştir. Bu da göstermektedir ki aile yukarıda zikredilen özellikleriyle güçlü ya da zayıf olarak dün ve bugün var olageldiği gibi bundan sonra da var olmaya devam edecektir. İnsanlığın yeniden geniş ve niteliksel yani belli ahlâkî özelliklere sahip aileye dönüş arayışında olduğu günümüzde Kur'an'ın, nazil olduğu dönem itibarıyla tanım ve muhteva açısından nasıl bir aile modeli sunduğu, onun bir model olarak sunduğu aile tiplerinin kimlerden oluştuğu ve nasıl gündeme geldiği konuları işlenmiştir. Bu makalenin amacı, bu örnek ailelerin Kur'an'da nasıl ortaya çıktığını ve ailelerin örnek teşkil ettiği konuların neler olduğunu incelemektir.

**Anahtar Kelimeler:** Tefsir, Kur'an, Aile, Peygamberler, Sosyoloji.

### The Family Today and the Sample Families in the Holy Qur'an

#### Abstract

In this study, the importance of family existing together with the history of humanity is referred. It has been determined that this institution, which varies according to the beliefs, values, and cultures, has undergone the historical process. This change did not completely lose the protective and directive characteristics of the family. Although the values and qualities that make the family important have suffered serious wear-outs and damage, it has been observed that they have not completely disappeared. In this context, even in the modern and postmodern periods, which differed in volume and content, the family remained at the center of the debate. This shows, as it seems, that the family will continue to exist today as it was in the past, as strong or weak, with the characteristics mentioned above. In this research, the Quran's family model from the aspect of definition and content in its coming periods well as individuals of that family and its presentation is given. The aim of this article is to examine how these examples came up in the Qur'an, and from which aspects they are good family examples.

**Keywords:** Tafsir, Qur'an, Family, Prophets, Sociology.

---

\* Dr. Öğr. Üyesi, İnönü Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Tefsir Anabilim Dalı. [ahmet.kucuk@inonu.edu.tr](mailto:ahmet.kucuk@inonu.edu.tr).  
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7544-7099>.

Bu makale "iThenticate" intihal tarama programında taranmış ve intihal içermediği tespit edilmiştir.

Gönderim Tarihi: 05 Eylül 2019. Kabul Tarihi: 24 Ekim 2019. Yayın Tarihi: 31 Ekim 2019. Araştırma Makalesi.

DOI Numarası: 10.31121/tader.615689.

**ATIF:** Küçük, Ahmet. "Günümüzde Aile ve Kur'an'dan Örnek Aileler". Tefsir Araştırmaları Dergisi (TADER) 3 / 2 (Ekim 2019): 408-442.

## Giriş

İlk insan ve ilk peygamberle birlikte başlayıp günümüze kadar varlığını sürdüren en güçlü sosyal kurum olan ailenin bugün ciddi tehditlerle karşı karşıya bulunması dikkatimizi bu probleme yöneltmiştir. Çeşitli nedenlerden dolayı boşanma oranlarının artması bu tehditlerin en belirgin olanıdır.<sup>1</sup> Aile ortamından yoksun ve meşrû evlilik yolunun dışında birlikteliklerden olan neslin çoğalması ise aileyi tehdit eden unsurlardan bir diğeridir. Aileye yönelik bu tehdidin aslında bütün insanoğluna yönelik bir tehdit olduğu açıktır. Bu yüzden çalışma, insanoğlunun ontolojik/biyolojik varlığından ziyade onun vasıfsal/niteliksel var oluşunun yolunu aramanın gerekliliği üzerine kurulmuştur. Onun nitelikli varoluşu ise meşrû bir evlilik ve bu evlilikle kurulan aileden geçmektedir. Önemine binaen hukukî, ahlâkî, dinî vb. pekçok açıdan incelenmesi gereken aile kurumu, özellikle toplum ve kültürlerle göre değişkenlik arz ettiğinden sosyolojik açıdan ele alınması ayrıca önem arz etmektedir. Bu sebeple ailenin geçmişten günümüze geçirdiği değişim ve uğradığı değer kaybı gibi hususlar üzerinde durulmuştur.

Aile sözcüğünün etimolojisi ilk dönem ve sonraki dönem Arapça sözlüklerinden yararlanılarak *ehil*, *beyt*, *ehli beyt*, *âl ve aile* gibi lafızlar üzerinden tespitte çalışılmıştır. Bu sözcüklerin Kur'ân'da aileyi karşılayan kullanımları üzerinde durulmuştur. Kur'ân özellikle Hz. İbrahim ve İmran ailesinin aile olarak seçilmişliğinden bahsetmiştir.<sup>2</sup> Bu iki aile eğitici, koruyucu ve yönlendirici vasıflarından dolayı ideal aile tipi olarak işlenmiştir. Hz. Âdem'in (as) ve Hz. Muhammed'in (as) aileleri ise yüzünde ilk ve son aileler olduğu için örnek aile olarak ele alınmıştır. Arz edilen bu örnek ailelerin taşıdığı fedakarlık, adanmışlık, samimiyet, iffet vb. değerler onları örnek kılan değerlerdir. Bu değerlerin yanı sıra en belirgin özellikleri eğitici, koruyucu ve yönlendirici vasıflarına sahip olmalarıdır. Ailenin kurumsal olarak örnekliliği bu dört aile üzerinden sürdürülmüştür.

Aileyi oluşturan fertler arasından olumlu ya da olumsuz figürlere de örneklerle atıfta bulunulmuştur.<sup>3</sup> Bu örneklerden hareketle Kur'ân'ın nasıl bir aile modeli<sup>4</sup> önerdiği ve bu modelin günümüze aktarımının ne şekilde gerçekleşebileceği hususlarına açıklık getirilmiştir.

<sup>1</sup> Murat Binay, "Türkiye'de Boşanma Nedenlerinin Analizi ve Alternatif Uyuşmazlık Yöntemleri", *Ombudsman Akademik*, 5/9 (Temmuz-Aralık 2018) 237-267.

<sup>2</sup> el-Âl-i İmrân 3/33; en-Nisâ 4/54.

<sup>3</sup> el- Kasas 28/9; el-Ankebût 29/32.

<sup>4</sup> Musa Kazım Yılmaz, *Kur'ân Ailesi*, (İstanbul: Hilal Yayınları, 1994), 34-40; Hüseyin Çelik, *Kur'ân'da Aile Modelleri Modelleri*, (Konya: Tebeşir Yayınları, 2015), 147-170.

## 1. Sosyolojik Açıdan Aile

Aile; *medenî-i bi'ttab'*/ fitrî olarak medenî diye tanımlanan insanla<sup>5</sup> birlikte var olan ve insanın içerisinde sosyalleştiği tarihin ilk kurumudur.<sup>6</sup> Zira insanın biyolojik yapısı, onun korunma ihtiyacı ve toplumsal sürekliliğinin/ neslinin devamının sağlanması onun sosyal ve medenî bir varlık olmasını zorunlu kılmaktadır.<sup>7</sup> Nitekim Hz. Âdem, eşi Hz. Havva ile *aile olarak* hayata başlamıştır. Bu yüzden insan/Âdem toplumsal bir varlık, aile ise toplumsal bir kurum olarak tarihin başlangıcından beri var olagelmıştır.<sup>8</sup> Dolayısıyla insan/birey toplumun yapı taşı olarak kabul edilirken, aile ise toplumun en temel kurumu olarak görülmüştür.<sup>9</sup> Bu açıdan aile, medeniyetin de kaynağı olarak kabul edilmektedir. Bilindiği üzere ilk insan yeryüzünün gidişatından sorumlu olmak anlamında *halife* misyonuyla yaratılmış<sup>10</sup>, o gerek Rabbine, gerekse topluma ve eşyaya karşı çok boyutlu ilişki ağını adalet zemininde sürdürmekle sorumlu tutulmuş<sup>11</sup> bütün bunlarla birlikte bir takım hak ve sorumluluklarının da var olduğundan haberdar edilmiştir. Hz. Âdem'in çocuklarını bu hak ve sorumluluklar çerçevesinde bir aile terbiyesinden geçirdiğine vurgu yapılmıştır.<sup>12</sup>

İnsanoğlu zikredilen bu çerçeveyi ihlal ettikçe Allah (c.c.) onu kaybettiği rotaya, fitrata, sıratı mustakime yeniden çekmek için sürekli peygamber göndermiş (en-Nahl 16/36), bu ilahi yasa son resul ve son nebi Hz. Muhammed' e (as) kadar devam etmiştir (el-Ahzâb 33/45). Onunla birlikte gönderilen vahyin son ve evrensel formu olan Kur'an'ın ana teması da, bu hak ve sorumlulukların çerçevesini belirlemeye yöneliktir.(el-Bakara 2/228). Bu çerçeve, Âdemoğlunun gerçek anlamda özgürlük sınırının tespitini sağladığı gibi, aynı zamanda varlığını sürdürme hakkının da sınırlarını belirler. Bu bağlamda aile, insanın toplumsal alanda ilk var oluş biçiminin adeta bir minyatürüdür.<sup>13</sup> Tarihin akışı bu varoluş hak ve özgürlüğünü elde etmek ve onun teminat altına alınmasını sağlamak mücadelesi şeklinde seyretmektedir. Genelde yönetenlerle yönetilenler arasında süregelen bu problem ve bunun doğurduğu amansız mücadele hâlâ güncelliğini korumaktadır.

<sup>5</sup> Musa Kazım Yılmaz, "İslamî Aile Kuruluşu, Fertleri ve Sorumlulukları", *İslâm'da Aile ve Çocuk Terbiyesi I*, ed. İbrahim Canan, 2. Bs (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005): 23.

<sup>6</sup> Mustafa Aydın, *Kurumlar Sosyolojisi*, (Ankara: Vadi Yayınları, 1997), 83; İ. Hakkı Ünal, "Kur'an'da Aile Kurumu", *Diyânet İlmî Dergi* 40/2 (Nisan-Mayıs-Haziran 2004): 8; İ.Hakkı Ünal, "İslâm Düşüncesinde Aile'nin Dinî Temeli", *Küreselleşen Dünyada Aile, 2009 Yılı Kutlu Doğum Sempozyumu Tebliğ ve Müzakereleri*, (Ankara: TDV Yayınları, 2010): 116-117.

<sup>7</sup> Yılmaz, "İslamî Aile Kuruluşu, Fertleri ve Sorumlulukları", 24.

<sup>8</sup> Yılmaz, "İslamî Aile Kuruluşu, Fertleri ve Sorumlulukları", 24.

<sup>9</sup> F. B. Dilkeçligil, "Aileye Dair Kabullerin Ezber Bozumu", *Gelenekten Geleceğe Muhafazakar Düşünce Dergisi* 8/31 (Mart 2012): 43.

<sup>10</sup> el-Bakara 2/30.

<sup>11</sup> en-Nisâ 4/135; el-Mâide 5/8.

<sup>12</sup> el-Mâide 5/27-29.

<sup>13</sup> Aydın, *Kurumlar Sosyolojisi*, 46.

Aile, tarihî, hukukî, felsefî, ahlakî, dinî, iktisadî, eğitim-öğretim, sağlık vb. pekçok açıdan incelenmesi gereken bir kurumdur. Nitekim aile, bireysel ve toplumsal değişimin kumanda merkezi olduğundan dolayı sosyolojik açıdan incelenmesi ehemmiyet arz etmektedir.<sup>14</sup> Ayrıca tarih içerisindeki toplumların nasıl bir aile yapısına sahip olduklarını anlamak, onların toplumsal olaylar karşısında sergiledikleri tutumun hem gerekçesini bulmayı hem de toplumların karakter tahlilini yapmayı kolaylaştırmaktadır. Zira aile, insanın birey olarak içerisinde doğduğu ve kendisiyle toplumsal bir anlam kazandığı aidiyettir. Bu yüzden aile, kurumsal açıdan sosyolojinin ana konularından biri olmuştur. Felsefenin insanı mikrokosmos/ küçük evren kâinatı da makrokosmos/ büyük evren şeklinde kavramsallaştırması ve bunun sosyoloji disiplinindeki karşılığı olarak aileyi mikrokosmos toplumu da makrokosmos olarak karşımıza çıkarmaktadır.<sup>15</sup> Mikrokosmos olan aile, toplumun bütün özelliklerini ve potansiyel karakter ve imkanlarını üzerinde barındıran bir prototip toplum olarak tanımlanmaktadır.<sup>16</sup> Ailenin bu çok yönlü yapısına bakarak onun diğer sosyal kurumlarla doğrudan veya dolaylı ilişkisi olduğu görülmekte ve diğer kurumların da ondan türediği görüşü ağırlık kazanmaktadır.<sup>17</sup>

Bu bağlamda sosyolojik bir kurum olan din ile aile ilişkisi, diğer kurumlardan daha farklı bir seyir izlemektedir. Din-aile arasında da karşılıklı bir etkileşime dayalı dinamik bir ilişki söz konusudur. Tarihsel süreç dikkate alındığında bu ilişki iki noktada yoğunlaşmaktadır. Birincisi; sırf toplumsal etkileşimlerin sonucu olmayan Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam gibi büyük dinler aileyi etkileyerek onun çerçevesini yeniden belirlemişlerdir. İkincisi ise; toplumsal şartların ürünü olan dinlerin aile tarafından şekillendirilmesidir. Bu tip toplumlarda aile kurumu dinden daha güçlüdür ve ailenin dini belirleyiciliği daha ön plandadır.<sup>18</sup> Bu yüzden aile; tarih boyu dinlerin ilgi odağı olmuş, çoğu zaman dinle birlikte düşünülmüştür. Yahudilikte evlenmek ve aile kurmak aslî bir görev addedilirken, Hristiyanlıkta aileye kutsallık izafe edilmiş ve o, tamamen dini bir kurum olarak kabul görmüştür. İslam'da ise evlilik, Yahudilik ve Hristiyanlık'ta olduğu gibi tamamen dini bir kutsallık taşımaktadır. Ancak İslam; niyet, takip edilen yol ve amaçları itibariyle meşru sınırlar içerisinde gerçekleştirilen insanın bütün hayatını kapsayan eylemleri ibadet olarak telakki etmektedir. Bu bağlamda aile kurmak ve onu yürütmek de ibadet olarak görülmektedir. Diğer dinlerde yani aile tarafından şekillendirilen dinlerde aile doğal olarak önemli bir yer teşkil etmekte bunun yansıması olarak aile,

<sup>14</sup> Necdet Subaşı, "Toplumsal Değişme, Aile ve Yeni Risk Alanları", *Çağımızda Sosyal Değişme ve İslam*, (Ankara, 24-26 Mayıs 2002), Ankara, TDV Yayınları, 2007, 511-523.

<sup>15</sup> Kadir Canatan-Ergün Yıldırım, *Aile Sosyolojisi*, (İstanbul: Açılım Kitap, 2011), 53.

<sup>16</sup> Aydın, *Kurumsal Sosyoloji*, 83.

<sup>17</sup> Aydın, *Kurumlar Sosyolojisi*, 83.

<sup>18</sup> Aydın, *Kurumlar Sosyolojisi*, 173-174.

dinî ayin ve ritüellerin bir uygulama/tatbikat alanı olarak işlev görmektedir.<sup>19</sup> Kısaca tarihte aileyi bütünüyle reddeden bir din ya da kültüre rastlanmamaktadır.<sup>20</sup>

Ailenin gerek kültürel gerekse yapısal farklılıklarına ve süreç içerisinde uğramış olduğu değişimlere rağmen onun birçok açıdan görev ve işlevleri mevcuttur. Bunlar; ailenin biyo-psişik işlevi, ekonomik işlevi, koruyuculuk işlevi, eğitim işlevi, dinî işlevi, boş zamanları değerlendirme işlevi ve prestij (saygınlık/itibar) sağlama işlevi şeklinde sıralanmaktadır.<sup>21</sup> Ailenin gelecekte bu işlevlerinin bir kısmını kaybedeceğine veya işlevleriyle birlikte bizatihi kendisinin de ortadan kalkacağına dair spekülâtif görüşler ileri sürülmektedir. Ailenin bazı işlevlerinin azalmış, akrabalık gibi yönlerinin zayıflamış olduğu bir vakıadır. Ancak buna rağmen sanayi toplumlarında bile aileye hakim olan “*biç duygusu* ve *mabremiyet*” gibi değer eksenli özellikleri sayesinde ailenin bir çok olumsuzluklara karşı koyabildiği görülmektedir. Bu durum onun en olumsuz şartlarda da var olduğunu ortaya koymakta ve gelecekte ailenin ortadan kalkacağı düşüncesinin aksine değişik şekillerde büyüyebileceği görüşünü güçlendirmektedir.<sup>22</sup> Ailenin geçirmiş olduğu bütün bu değişim ve dönüşümlere rağmen sanayileşmiş modern toplumlar, Batı ve Amerika *aileye geri dönüşü* gerçekleştirmeye çalışmaktadır.<sup>23</sup> Aslında tarih içerisinde bir *eğitim yuvası* işlevini sürdürebilen ailelerin, sıradan topluluklara kimlik ve nitelik kazandırarak onları *millet ve ümmet* yapan bir kurum olduğu görülmekte,<sup>24</sup> ailenin millet ve ümmetin hücreleri olduğu<sup>25</sup> anlaşılmaktadır. Bu ailenin görev ve işlevini yerine getirdiği takdirde neleri gerçekleştirebileceğinin de ispatıdır. Zira aile hem toplumsal dinamizmin kaynağı hem de bu dinamizmi gelecek kuşaklara aktaran bir taşıyıcıdır.<sup>26</sup> O, neslin, kültürün ve değerlerin taşıyıcısıdır. Değerler ise; *kişinin hayatına anlam veren ve olması gereken gerçekleri yansıtan nesnelere hakkındaki fikirlerdir*.<sup>27</sup> Bu fikirler etrafında oluşan *hayat felsefesi* hem aile fertleri arasında bir bütünlük sağlar hem de aileleri birbirine bağlayan *ortak değer* haline gelir.<sup>28</sup>

<sup>19</sup> Yıldırım, *Aile Sosyolojisi*, 258.

<sup>20</sup> Latife Kabaklı Çimen, *Türk Töresinde Kadın ve Aile*, (İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayınları, 2008), 19.

<sup>21</sup> Canatan-Yıldırım, *Aile Sosyolojisi*, 85-89; Mustafa Aydın, *Güncel Kültürde Temel Kavramlar*, (İstanbul: Açılım Kitap, 2013), 28; Aydın, *Kurumlar Sosyolojisi*, 53-55; Kabaklı Çimen, *Türk Töresinde Kadın ve Aile*, 40-44.

<sup>22</sup> Aydın, *Kurumlar Sosyolojisi*, 59-60.

<sup>23</sup> Kabaklı Çimen, *Türk Töresinde Kadın ve Aile*, 26.

<sup>24</sup> Abdullah Özbek, “Bir Eğitim Kurumu Olarak Ailenin Önemi”, *İslâm'da Aile ve Çocuk Terbiyesi II*, ed. İbrahim Canan, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005): 58-59.

<sup>25</sup> Hayrettin Karaman, “Değişen Şartlar Karşısında İslâm Aile Yapısı”, *Diyanet İlmî Dergi* 27 / 2 (Nisan-Mayıs-Haziran 1991): 35.

<sup>26</sup> Ali Rıza Abay, “Toplumsal Dinamizmin Unsuru Olarak Aile”, *Değişen Dünyada Aile Ulusal Sempozyumları IV*, (Malatya: Bilsam Yayınları, 2013): 58.

<sup>27</sup> Çopur Zeynep-Şafak Şükran, “Aile Yaşamında Değerler ve Önemi”, *1.Ulusal Aile Hizmetleri Sempozyumu*, (Ankara: Can Yayınları, 2001): 312.

<sup>28</sup> Çopur-Şafak, “Aile Yaşamında Değerler ve Önemi”, 313.

Toplumların özelliklerini o toplumun aile yapısında ve aileye hâkim olan bu değerlerde ara-  
mak gerekir. Zira bireyin, ailenin ve toplumun davranışlarını anlamanın ya da onun vasıf ve karakterini öğrenmenin yolu o toplumun aile yapısını tetkik etmek ve değerlerini tespit etmekten geçer.<sup>29</sup>  
Bu sebeple topluma zarar vermek isteyenler öncelikle aile yapısını ve değerlerini kendilerine hedef  
olarak seçerler.<sup>30</sup> Nitekim günümüzde de aile hedef olarak seçilmiş ve birçok tehditlere maruz kal-  
mış, bunun sonucu olarak vasıf ve özelliklerini belli ölçüde yitirmiş, değerlerden arınmış sekü-  
ler/modern/çekirdek aile tipi olarak karşımıza çıkmaktadır.

## 2. Günümüzde Aile

Toplumsal yapı, aile gibi toplumsal kurumların belirlediği toplumsal ilişkilerden meydana  
gelmektedir. Ailenin süreç içerisinde geçirmiş olduğu değişim onun eğitici, koruyucu ve yönlendirici  
gibi asıl özelliklerini zayıflatıp tahrip ederek insanı kuşatan ilişki sistemlerini de değiştirmektedir. Bü-  
tünlük ve süreklilik içerisinde<sup>31</sup>gerçekleşen bu değişim, bir ölçüde<sup>32</sup> İlişki sistemlerinin niteliği, ai-  
lenin ya da toplumun geleneksel ya da modern aile veya toplum olarak tanımlanmasını belirlemek-  
tedir.

Küresel veya ulusal düzeyde gerçekleşen ilişki sistemlerindeki bu seküler değişim süreci;  
teknolojik, ekonomik, sosyal ve kültürel alanları da olumsuz etkilemiştir. Bunlarla birlikte sanayi-  
leşme, hızlı kentleşme ve onların beraberinde getirdiği iç ve dış göç dalgaları ailenin o *koruyucu ve*  
*kuşatıcı* bir kurum olma karakterini zayıflatmıştır. Bunun sonucu olarak geleneksel aile; dağılıp par-  
çalanmış, boşanmaların arttığı, tek ebeveynli bölünmüş ailelerin hızla çoğaldığı modern/çağdaş ai-  
leye dönüşmüştür.<sup>33</sup>

Gençliği kuşatan uyuşturucu bağımlılığı, cinsel sapmalar ve diğer âdi suçlardaki ciddi artışlar;  
aileye hakim olması gereken değerlerde ne denli bir aşınmanın olduğunu ortaya koymuştur. Kitle  
iletişim araçlarına hakim olan aile değerlerinden yoksun iletişim sistemleri oluşturulmuş ve bu ileti-  
şim sistemleri ahlâkî ve kültürel yozlaşmayı da beraberinde getirmiştir. Küresel ya da ulusal düzeyde  
vuku bulan ekonomik dalgalanmalar ve yoksulluk, aile kurumunu iyiden iyiye zayıflatmıştır.<sup>34</sup> Dinî  
ve ahlâki değerler sisteminin etkisini kaybettiği ve gittikçe Batı aile modeline benzeyen aile yapısı  
büyük değer kaybı yaşamıştır. Ailenin omurgasını oluşturan kadının sosyal rolü ve statüsü konusu

<sup>29</sup> İbrahim Kafesoğlu, "Milliyetçilik ve Aile", *Türk Kültürü Dergisi, Türk Kültürü Araştırmaları Enstitüsü* 88/8, (1970): 235; Çopur-Şafak, "Aile Yaşamında Değerler ve Önemi", 313-316.

<sup>30</sup> Kabaklı Çimen, *Türk Töresinde Kadın ve Aile*, 21.

<sup>31</sup> Emre Kongar, *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1995), 55.

<sup>32</sup> Mehmet Akgül, *Türk Modernleşmesi ve Din* (Konya: Çizgi Yayınları, 1999), 38.

<sup>33</sup> Sutay Yavuz -M. Murat Yüceşahin, "Türkiye'de Hanehalkı Kompozisyonlarında Değişimler ve Bölgesel Farklılaş-  
malar", *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 15/1 (Bahar 2012): 78.

<sup>34</sup> Kabaklı, Çimen, *Türk Töresinde Kadın ve Aile*, 23.

Feminist hareketler tarafından içinden çıkılmaz hale getirilmiş, aile; kadın-erkek üstünlüğü tartışmalarına indirgenmiştir.<sup>35</sup> Bütün bunların sonucu olarak modern aile, aile kurumunun olmazsa olmazı olan *kuşatıcılık ve koruyuculuk* vasfını büyük ölçüde yitirmiştir. Görüldüğü gibi çeşitli formlara bürünerek yapısal ve biçimsel olarak hızlı değişimlere maruz kalan aile; 21.yüzyılda da önemini tamamen kaybetmediği gibi biyolojik, sosyolojik, ekonomik, politik pek çok tartışmanın merkezinde olmaya devam etmektedir.<sup>36</sup>

Batı Dünyası aile kurumundaki bu hızlı değişimi ve işlev kaybını 16.yüzyılla 19.yüzyıl arasında yaklaşık 300 yıllık bir zaman aralığında yaşamıştır.<sup>37</sup> Yani geleneksel aileden modern/çekirdek aileye evrilme üç asırlık bir zamana yayılmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrası geleneksel aileden kopuş, bireylerin *hayatın anlamı* ve *esyanın tabiatı* gibi en temel sorulara cevap bulmalarındaki yetersizlik, aşkın bilgi, ruhî dinginlik, iç huzura erme ve manevi olgunlaşma gibi yüksek gayelere ulaşmanın zorluğu, “*yeni ve dinî*” hareketlerin doğuşunu beraberinde getirmiştir. Kendilerini *alternatif aile birlikleri* olarak tanımlayan bu tarz hareketler bir anlamda kendilerini gerçek ailenin yerine ikame etmeye çalışmışlardır.<sup>38</sup> Yoğun bir sekülerizasyon ve aklın aşırı derecede öne çıkmasına bir tepki olarak doğan bu hareketlerin yaygınlaşması 20.yüzyılın ikinci yarısından sonra yaşanan hızlı toplumsal değişim süreçlerine denk gelmektedir.<sup>39</sup> Kitle iletişim araçlarındaki hız ve küreselleşme olgusu artık malumatı talimata dönüştürerek bilgi akışını bir kültür akışı haline getirmiştir. Kapitalist ve emperyalist ülkelerden gelişmekte olan ve gelişmemiş ülkelere aktarılan bu yeni kültür akışı, yerel, millî kültürleri anlamsız kılarak yok ettiği gibi<sup>40</sup> onların dayanakları olan dinî ve ahlakî değerleri tehdit eder hale gelmiştir.

Batı dışındaki dünyada da emperyal, siyasî, ekonomik ve demografik sebeplerle toplumların değişimi yine aile kurumunun değişimi ve gençlik üzerinden ve değişimin ruhuna aykırı bir hızla meydana gelmiştir. Bu aslında sömürge toplumlarının iradelerine rağmen onlara dayatılan emperyal amaçlı değişim süreçleridir. Bu yüzden başlangıçta Hristiyan âleminde ortaya çıkan yukarıda zikredilen *yeni ve dinî hareketlerin* genelde Doğu özeldir ise İşid ve Fetö gibi İslâmî versiyonu Doğu’da ve İslam dünyasında da ortaya çıkmış, bu hareketler işlevini yitiren aile ve din gibi sosyal kurumların

<sup>35</sup> Mehmet Aydın, “İslâm’da Ailenin Yeri ve Önemi”, *Mehir Dergisi* 2 (Yaz 1998): 28.

<sup>36</sup> Saliha Hallaç- Fatma Öz, “Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar”, *Aile Kavramına Kuramsal Bakış*, 6/2 (2014), 142.

<sup>37</sup> Kabaklı, Çimen, *Türk Töresinde Kadın ve Aile*, 24.

<sup>38</sup> M. Ali Kirman, “Küresel Kült Savaşlarının Yapıldığı Meydan: Gençlik ve Aile”, *Diyanet İlmî Dergi* 40/2 (Nisan-Mayıs-Haziran 2004): 62-63.

<sup>39</sup> Kirman, “Küresel Kült Savaşlarının Yapıldığı Meydan: Gençlik ve Aile”, 63.

<sup>40</sup> Yaşar Özüçetin, “Küreselleşme ve Küreselleşme Bağlamında Kültürler”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10/51, (Ağustos 2017): 327-328; Kirman, “Küresel Kült Savaşlarının Yapıldığı Meydan: Gençlik ve Aile”, 63.

yerine geçmeye başlamıştır. Zira geleneksel aileden modern/çekirdek aileye geçişle birlikte çocukların, gençlerin sosyalleşmesinde bütün yük anne ve babalara kalmaktadır. Değişik gerekçelerle babayla birlikte annenin de çalışmak durumunda oluşu çocukların sosyalleşmesi alanında ciddi bir boşluk oluşturmaktadır. Bu boşluk yeni ve dinî hareketler, örgütler için de çok uygun bir vasat meydana getirmektedir ki; zikredilen hareketler bu boşluktan doğmaktadır. Görüldüğü gibi yeni ve dinî hareketler de diğer sebepler gibi aile kurumunun işlevini zayıflatmış onun *koruyucu ve kuşatıcı* özelliğine büyük ölçüde zarar vermiştir.

Yukarıda zikredilen birbirinden farklı sebeplerle tarihin ilk kurumu olan aile günümüzde farklı bir mecraya savrulmuş, işlevselliği ve özellikleri büyük ölçüde tartışılır hale gelmiş, tabii yaptırım ve yönlendirici yönünü kaybetmiştir. Ailenin yeniden *muhkem bir kale* haline getirilmesi, bıraktığı boşlukların doldurulmasıyla, onun geleneksel, *koruyucu ve kuşatıcı* özelliğini kazanmasıyla, küresel güçlere ve şartlara karşı daha dirençli kılınıp güncellenebilir hale getirilmesiyle, dinamik ve fonksiyonel bir hal almasıyla, aileyi ayakta tutan manevî değerler sisteminin aileye yeniden hakim kılınmasıyla mümkündür.<sup>41</sup> Nitekim Batının kendi dışındaki toplumları ve aileyi emperyal ve siyasî amaçlı değiştirme çabasına rağmen Filipinler vb. Doğu toplumları bu hızlı değişime direnip geleneksel aileyi korumaya çalışmış ve bunda başarılı da olmuşlardır. Ayrıca artık insanlık da, insanî bağların daha güçlü olduğu geleneksel aileye, en azından *hukukî aileye* geri dönüşü başlatmış, bunu teşvik edici projeler geliştirmiştir.<sup>42</sup> Yani aileyi yeniden kurumsal işlev ve kimliğine döndürecek proje ve girişimlerin başarılı olması ailenin geri dönüşünü veya insanoğlunun aileye dönüşünü mümkün kılmaktadır.

Aileye geri dönüş onun kurucu unsuru olan hem karı-koca hem de anne-baba rolleriyle kadın ve erkek ile ailenin diğer fertleri arasında karşılıklı yerine getirilmesi gereken hak ve sorumlulukların, üslenedikleri rollerin<sup>43</sup> icra edilmesiyle mümkündür. Bu sorumlulukları yerine getiremeyen insanlar İslâm'da evlenemez ve aile kuramazlar.<sup>44</sup> Zira hak ve sorumluluklar bağlamında kadın ve erkek anne-baba rolleriyle neredeyse dokunulmazlıkları olan değerler olarak kıymet bulurlar.<sup>45</sup> Nikâh akdiyle birbirine bağlanan karı-koca rolleriyle de inşa ettikleri ailenin sıcaklığında birbirlerinin yalnızlığını gideren, huzur ve sükûnun insan boyutu olarak değerlendirilirler.<sup>46</sup> Modern dönemlerde

<sup>41</sup> Aydın, "İslâm'da Ailenin Yeri ve Önemi", 26.

<sup>42</sup> Kabaklı, Çimen, *Türk Töresinde Kadın ve Aile*, 24-27.

<sup>43</sup> Muhammed İbrahim el-Kaysı, *İslâm Ailesi ve Evlilik*, trc: Nusrettin Bolelli, (İstanbul: Hisar Yayınları, tsz.) 67-78; Özbek, "Bir Eğitim Kurumu Olarak Ailenin Önemi", 63-65; Abdurrahman Ateş, *Kur'an'da Huzur ve Sükûn*, (İstanbul: Çıra Yayınları, 2012), 113-122; Saffet Köse, *Aile Medeniyetinin Sonu*, (Konya: Mehir Vakfı Yayınları, 2015), 168-196; Abdullah Çolak, *İslâm Aile Hukuku*, (Malatya: Medipres Yayınları, 2014), 137-143; 176-178.

<sup>44</sup> Aydın, "İslâm'da Ailenin Yeri ve Önemi", 28.

<sup>45</sup> Aydın, "İslâm'da Ailenin Yeri ve Önemi", 26.

<sup>46</sup> Ateş, *Kur'an'da Huzur ve Sükûn*, 33-54.



erkek ve kadının yukarıda belirlendiği şekliyle eş ve anne-baba rollerinin ötelenip onların sadece cinsiyet üzerinden tanımlanması ailenin kurucu unsurlarının, dolayısıyla ailenin tahribatını beraberinde getirmektedir.

### 3. Aile Sözcüğünün Etimolojisi

Bilindiği üzere aile ve aile ile aynı anlamda kullanılan benzer sözcüklerin lügatlarda hangi manalarda kullanıldığının tespiti bu çalışmanın anlaşılmasını sağlayacak olan önemli başlıklardan biridir. Sözcüklerin etimolojisini ortaya koymak onların kullanılmış olduğu ortak manaları da netleştirecektir.

#### 3.1. Aileyi İfade Eden Sözcükler

Türkçe'de, *akrabalık ilişkisiyle bir birlerine bağlanan fertlerin bir araya getirdiği topluluk* şeklinde<sup>47</sup> dar bir çerçevede tanımlanan aile kavramı Arapça lügatlarda ise, “*beyt*”, “*ehil*”, “*ehl-i beyt*”, “*âl*” ve “*aile*” sözcükleriyle karşılanmaktadır.

Bunlardan geceleme, evlenmek, ev edinmek, sürdürmek anlamına gelen bâte/byt fiilinden müştak beyt sözcüğünün; şeref ve kıymet anlamında da kullanıldığı, bu yüzden Allah'ın (c.c.) Kabe'yi *Beytü'l Haram* şeklinde isimlendirerek şereflendirdiği, bu bağlamda kendi kullarını halife, cenneti de daru's-salam olarak tanımlaması onlara bu şeref ve kıymeti bahsettiğindedir.<sup>48</sup> Beyt sözcüğünün çoğulu olan büyût/بيوت ise kişinin ait olduğu kabilenin şerefi olarak addedildiği, bu sebeple Arapların evlerinin onların şerefleri olduğu, kişinin vefatı halinde kabrinin onun beyti/evi anlamında düşünülebileceği, ayrıca Hz. Nuh'un ve ona iman edenlerin girdikleri geminin de beyt/ev manasında (en-Nûh 71/28) kullanıldığı ifade edilmektedir.<sup>49</sup> Buna ilaveten beyt sözcüğü için; “*küçük ve büyük olsun bir yol üzerinden hiç kaybolmayan otağ, yünden veya kıldan yapılmış çadır, kişinin odası, sarayı*” gibi tanımlamalar da yapılmaktadır.<sup>50</sup>

Cana yakın olmak, evlenmek gibi anlamlar taşıyan *e be le* fiilinden müştak ehil lafzı ise, bir kişiyi başkasıyla biraraya getiren soy, din ya da onlar gibi işlev gören sanat, ev, şehir vb.kişiyeye yakın olan şeylerdir.<sup>51</sup> Kendisiyle itaatkâr eş ve evlat, akraba sahibi olmanın kast edildiği bir lafızdır.<sup>52</sup> Ehil sözcüğü zevce kelimesiyle birbirinin yerine de kullanılmaktadır. Bu bağlamda bir kişinin *ehlin var mı?*

<sup>47</sup> Mehmet Akif Aydın, “Aile”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2: 196.

<sup>48</sup> Muhammed b Mukrim b Ali, Ebu'l-Fadl Cemaleddin İbnManzûr el-Ensarî, “Byt”, *Lisann'l-Arap*, 15 cilt (Beyrut, Daru Sadr, 1414), 2: 15.

<sup>49</sup> İbn Manzûr, “Byt”, 2: 15.

<sup>50</sup> İbn Manzûr, “Byt”, 2: 14-15.

<sup>51</sup> Ebi'l-Kasım el-Hüseyn ibn Muhammed el-Ma'rûfbi'r-Rağib el-İsfahanî, “Ehl”, *el-Müfredât Fî Ğaribi'l-Kurân*, thk. Muhammed Seyyid Keylânî, (Beyrut, Dârü'l-Ma'rife, ts.), 96-97.

<sup>52</sup> Muhammed Ali b. Ali et-Tehânevî, “Ehl”, *Keşşâfi'l-İstılâhâtü'l-Fünûn*, Nşr. Ali Dahrûc-Abdullah Hâlidî, 2 cilt (Beyrut: Mektebetü Lübnan, 1996), 1: 287.

Sorusuna *hayır* cevabı vermesinden onun evli olmadığını, eşinin bulunmadığını kast ettiği anlaşılır.<sup>53</sup> Kişinin ehli, örf ve dil açısından onun zevcesi anlamında kullanıldığı için onun evlenmesi de kişinin ehilleşmesini ifade etmektedir.<sup>54</sup> Ehil sözcüğü sahip, erbâb, eş, kişiyi bir araya getiren birleştiren şey anlamında<sup>55</sup> kullanıldığı gibi din ve ümmet manasında da kullanılmaktadır. Bu bağlamda Resullerin ehli derken onların ümmeti veya onların dini kast edilmektedir.<sup>56</sup> Ehil sözcüğü genelde kişiye nispetle kullanıldığından dolayı nispet edilen kişinin bizatihi kendisi ehil kavramı içerisinde yer almaktadır. Bu sebeple ehil kavramı çalışmamızın ana konusu olan aile kavramının bütünü tam olarak yansıtmaya<sup>57</sup> da onsuza aileyi düşünmenin imkânsızlığı da açıktır. Ayrıca hukukî açıdan ehil olmak da; kişinin lehinde ve aleyhinde olan meşrû hukukun gereğini yerine getirebilmeye uygun ve yetkin olması<sup>58</sup> şeklinde tanımlanmıştır. Ehil olmadıkça işi hak etmenin doğru olmadığı belirtilirken işin ehli olduğunu söylemenin işi hak etmek anlamına gelmediği de ifade edilmektedir.<sup>59</sup>

Ehil ve beyt sözcüklerinin birleşimi olan *ehl-i beyt* deyimini ise; öz, çekirdek, tohum gibi m anlalar da taşır<sup>60</sup> ve aynı evde oturanlar anlamında<sup>61</sup> o hanenin çekirdeğini oluşturan kişiler kast edilir. İbn Manzûr (ö.711/1311); ilk dönem dilci müfessirlerden *Me'âni'l-Kur'ân adlı eserinin müellifi* el-Ferrâ (ö.207/822)'nin insanların bir araya gelmeyip yani toplanmayıp küçülüp yayılmalarını, dağılmalarını *اهل بيت فت* *ehlü beytin fettin* deyimini ile ifade ettiğini naklederek<sup>62</sup> bu deyimden birlikte kullanılan kelimelerle farklı anlamlar içerebileceğine işaret eder. Ehli beyt deyimini; beyt sözcüğünün şeref ve kıymet anlamından hareketle *ehlü beyti'n-Nebi* ifadesinden Peygamberin âli ve saygın makamı, şerefi kast edilir.<sup>63</sup> Nitekim "...Ey Peygamberin ev halkı/ ey ehli beyt Allah sizden ancak günah kirini gidermek ve sizi tertemiz kılmak istiyor." (Ahzâb 33/33) ayetinde geçen ehli beyt deyiminiyle Peygamber'in (as.) âli şerefi kast edilir ki onlar da onun zevceleri, kızı ve damadı Alidir (r.). Zira ehli beyt/kişinin evi kişinin hanımı demektir. Hanım da hanesinin lakap ve künyesiyle anılır.<sup>64</sup> Erkeğin ehli beytine damatlık/dünürlük yoluyla kurulan akrabalık anlamında hutun/ الحتن çoğulu ahtân/ احتان

<sup>53</sup> İbn Manzûr, "Ehl", 11: 38-39.

<sup>54</sup> Tehânevî, "Ehl", 1: 287.

<sup>55</sup> Liebi Hüseyin Ahmed bin Fâris bin Zekerîya, "Ehl", *Mu'cemü'l-Mekâyüsi'l-Luğa*, thk. Şihabüddin Ebû 'Amr, 6 cilt (Beyrut: Dâru'l-Fikir, 1410-1993), 95; İsfahanî, "Ehl", 96.

<sup>56</sup> İbn Manzûr, "Ehl", 11: 29.

<sup>57</sup> Apaydın, "İslam Hukukunda Aile", 137.

<sup>58</sup> Tehânevî, "Ehl", 1: 287.

<sup>59</sup> İbn Manzûr, "Ehl", 11: 30-31.

<sup>60</sup> İbn Manzûr, "Nbt", 2: 97.

<sup>61</sup> İbn Manzûr, "Ehl", 11: 29.

<sup>62</sup> İbn Manzûr, "Ftt", 2: 65.

<sup>63</sup> İbn Manzûr, "Byt", 2: 15; İbn Manzûr, "Nbv", 15: 302.

<sup>64</sup> İbn Manzûr, "Byt", 2: 15.

, kadının ehli beytine ise evlilik bağıyla sağlanan akrabalık anlamında *ashâr* / اصهار denilmektedir.<sup>65</sup> Bununla birlikte bazı dilciler; *hutûne* / ختونة sözcüğünün kadın ve erkek arasında evlilik münasebetiyle oluşan akrabalığı kapsadığını ifade ederler, böylece kadının yakınları/ehli beyti erkeğin yakınları olurlar, erkeğin yakınları/ehli beyti de kadının yakını ve akrabası olurlar<sup>66</sup> demek suretiyle neseb ve evlilik yoluyla oluşan akrabalığı birleştirirler. Görüldüğü gibi *ehl-i beyt*deymi bir evde toplanan ev halkı, din, ümmet, neseb sahibi, neseb ve sıhriyyet akrabalığı, bir sülale veya kabilenin çekirdeği, eş sahibi ve meslek erbabı gibi geniş bir yelpazede kazandığı bu anlamlarda kullanılmaktadır.<sup>67</sup>

Kişinin tabi olanları/itaat edenleri, dostları, ehli, arkadaşları gibi anlam taşıyan *âl* kelimesi de; din,<sup>68</sup> mezhep, ve neseb manasında kullanıldığı gibi<sup>69</sup> *al* / الرجل ifadesiyle kişinin ev halkının, ehli beyti'nin, bazen de kişinin aşireti zikredilerek bizzat kendisinin *al* sözcüğüyle tabir edildiği görülmektedir.<sup>70</sup> Bu anlamlara ilaveten kişinin eşi, kendisine ait olan çocuğu, eşinin yakınlarından olup evinde barınan kişi, evinin çalışanları veya sorumluluğu kendisine ait kişilerden müteşekkil topluluğun da *al* kelimesiyle ifade edildiği anlaşılmaktadır.<sup>71</sup> *al* / الجبل deyiminde ise; dağın çevresi ve sınırları anlamı öne çıkmaktadır.<sup>72</sup> *Âl* / *al* sözcüğü Allah (c.c.) ve Onun Resulü (as) için kullanıldığında her ne kadar onların dostu anlamı kast edilmiş<sup>73</sup> olsa da genellikle bu lafız zaman, mekân, sıradan şeylere ve Hakk teâlâ'ya ve bir meslek erbabına izafe olunmaz.<sup>74</sup> Peygamber efendimiz'e (as) izafe edilen *âl* / *al* lafzının kimleri kapsadığı konusunda da bir görüş birliği söz konusu değildir.<sup>75</sup>

*Âl* / *al* sözcüğünün aslının ism-i tasğir/küçültme kalıbıyla *ubeyl* şeklinde yapılışından hareketle *ahl* / *ehl* sözcüğünün tahfifen *h* / *ha* harfinin *ء* / hemze elife ibdâl/dönüşmüş hali olduğu ifade edilir.<sup>76</sup> Bu yüzden her iki haliyle de birbirlerinin yerine kullanılabilecekleri bilgisi verilse<sup>77</sup> de *al* / *لوط*

<sup>65</sup> İbn Manzûr, "Shr", 4: 471; Muhammed bin. Muhammed bin Abdurrezzak el-Huseynî Ebu'l-Feyz Murtazâ ez-Zebidî, "Shr", *Tâcu'l-Arûs Min Cevâhiri'l-Kâmûs*, (Beyrut: Dâru'l-Hidaye, ts.), 12: 367; Zebidî, "Htn", 34: 481.

<sup>66</sup> İbn Fâris, "Ehl", 95; Zebidî, "Htn", 34: 481; Ebu Mansûr Muhammed bin Ahmed bin el-Hirevî el-Ezherî, "Ehl", *Tebzîbü'l-lügâ*, (Beyrut: Dâru'lhyâit-Turasi'l-Arabiyyi, 2001), 7: 133.

<sup>67</sup> İsfahani, "Ehl", 96; İbn Manzûr, "Nbt", 2: 97; İbn Manzûr, "Ehl", 11: 29.

<sup>68</sup> İbn Manzûr, "Âl", 11: 38.

<sup>69</sup> Zebidî, "Evl", 28: 36.

<sup>70</sup> İbn Fâris, "Evl", 99.

<sup>71</sup> İbn Manzûr, "Âl", 11: 38-39.

<sup>72</sup> İbn Fâris, "Evl", 99.

<sup>73</sup> İbn Manzûr, "Ehl", 11: 30-31.

<sup>74</sup> Tehânevî, "Âl", 1: 72; Zebidî, "Evl", 28: 37.

<sup>75</sup> Tehânevî, "Âl", 1: 72.

<sup>76</sup> Tehânevî, "Âl", 1: 72; İbn Manzûr, "Âl", 11: 38; Zebidî, "Evl", 28: 37.

<sup>77</sup> İbn Manzûr, "Âl", 11: 30-31.

/Lut'un (as) ehli, kavmi (el-Hicr 15/61) ve فرعون /Firavun'un ehli, arkadaşları (el-Bakara 2/50) örneklerinde olduğu gibi ال sözcüğü ağırlıklı olarak kişinin ehli, kavmi ve arkadaşları için kullanılırken ilim ve bir şehir adı olarak Basra ile ilişkili olan topluluğu ifade bağlamında âl/ال değil de ehil/اهل sözcüğü kullanılmaktadır.<sup>78</sup> Dolayısıyla bu iki sözcük zikredilen nesnelere ifadesi için birbirlerinin yerine kullanılamazlar. Bunlara ilaveten *âl* kelimesi konuşabilen varlıklara (Melek, insan, cin) ve bilinen/tanınmış kişilere izafeten kullanılır. Bilinmeyen/tanınmayan kişiler için, zaman ve mekan için kullanılmaz.<sup>79</sup> Bu sebeple falanın âli veya adamın âli, aynı şekilde şu zamanın ve şu mekanın âli denilmez. Bir meslek grubu olarak terzinin âli de denilmez.<sup>80</sup> Ayrıca *âl* sözcüğü emir / yönetici, bakımı vererek en güzel bir şekilde yönetim sergileyen kişi manasında da kullanılmaktadır.<sup>81</sup>

Arapça'da ağır olmak, fazla olanı almak, hissesini artırmak gibi anlamlara gelen *âvl*/عول fiil kökünün<sup>82</sup> muhtaç olmak, fakir olmak anlamlarına gelen *ayl*/عيل'ye dönüştüğü ifade edilse<sup>83</sup> de hem *aile* hem de *ailenin verdiği ağırlık ve sorumluluk* anlamındaki *عیال* sözcüğünün *عول* den geldiği, aynı zamanda *aile fertleri çoğaldı* manasına gelen *اعال* fiilinin *vav* / و kökenli olduğu zikredilmektedir.<sup>84</sup> Aile bir kişinin bakmakla yükümlü olduğu hane halkı, eş ile birlikte zikredilen çocuk ve aile fertleri,<sup>85</sup> birinin ihtiyacını gidermek, geçimini sağlamak,<sup>86</sup> beslemek, bakmak gibi anlamlara gelen sözcüklerin müennes sıfat halidir.

Yukarıda verilen *beyt*, *ehil*, *ehl-i beyt*, *âl* ve *âile* sözcükleri birbirine yakın anlamlar ihtiva etmekte ve zaman zaman birbirlerinin yerine kullanılmakta olsa da birbirleri arasında nüansların olduğu açıktır. Aslında *aile* sözcüğü Arapça kökenli bir kelime olmasına rağmen mevcut geniş anlamıyla günümüz Arapçasında kullanılmamaktadır. Söz konusu kavramın kendisinde var olan bu yaygın anlam içeriğini Türkçede kazandığını söylemek daha doğrudur.<sup>87</sup> Türkçedeki *aile* kavramının içeriği modern dönemlerde Arapçada *asil bir öz/ çekirdek*, *asil bir nesep ve sığınmak* anlamlarına gelen *el-usre* lafzı ile karşılanmaktadır.<sup>88</sup> Bir şeyin tıka basa doldurulması şeklinde mana verileni'tisâr/اعتصار sözcüğünden

<sup>78</sup> Ebu Hilal el Hasan ibn Abdullah ibn Sehl ibn Said ibn Yahya ibn Mihran el-Askerî, *el-Furûku'l-Luğa*, thk. Muhammed İbrahim Selim, "Ehl-Âl", (Kahire: Daru'l-İlim, ts.), 281.

<sup>79</sup> İsfahanî, "Âl", 30-31.

<sup>80</sup> İsfahanî, "Âl", 30-31.

<sup>81</sup> İbn Faris, "Âl", 99; Zebidî, "Evl/Âl", 28: 31-32.

<sup>82</sup> İsfahanî, "Avl, Ayl", 354; İbn Faris, "Ayl", 725.

<sup>83</sup> İbn Faris, "Ayl", 725.

<sup>84</sup> İsfahanî, "Avl, Ayl", 354.

<sup>85</sup> İbn Manzûr, "Ehl", 11: 30-31.

<sup>86</sup> İbn Faris, "Ayl", 725.

<sup>87</sup> Apaydın, *İslam Hukukunda Aile*, 137.

<sup>88</sup> Ezherî, "Asr", 2: 14; İbn Manzûr, "Asr", 4: 580.

kinaye *sığmak* manasındaki *usre*/ عصرة kelimesi,<sup>89</sup> aile kavramını ifade için kullanılmaktadır. Anlaşıyor ki, klasik dönemlerde yukarıda zikredilen aile kavramının ifade ettiği geniş ve nitelikli topluluğu içeren (âl, ehil, ehl-i beyt) gibi lafızların yerine modern dönemlerde kişinin akrabalarının ve ait olduğu topluluğun kast edildiği *usre* sözcüğünün ikame edilmesi yeni bir durumdur ve bu sözcük ailenin nitelikli ve yaygın anlamını karşılamamaktadır.

Ailenin mekân boyutundaki var oluşuna *ev* denilmekte, ev kavramı Arapçada birkaç sözcükle ifade edilmektedir. Yukarıda hakkında bilgi verilen *beyt* sözcüğünün yanı sıra *dâr*, *mesken* ve *menzil* kelimeleriyle de karşılanmaktadır. *Dâr*/ دار kelimesi; *bir şeyin etrafının başka bir şeyle kuşatılması* anlamına gelen دور /d-v-r fiil kökünden gelmiş olup<sup>90</sup> *etrafında duvar olması açısından ev kavramını karşılamaktadır*.<sup>91</sup> Ayrıca şehir, bölge ve dünya için de bu kavram kullanılmaktadır.<sup>92</sup> *Mesken* sözcüğü ise; sükûn bulmak, bir yeri yurt edinmek anlamındaki s-k-n/سكن fiil kökünden türemiştir. *Sükûn* bir şeyin hareket ettikten sonra durmasına, bir yerde yaşamasına, ikamet etmesine denilirken, *mesken* de ismi mekân olduğundan hareketle sükûnet bulmak ve kendisiyle sükûn bulunan şey, mekanlarında kullanılmaktadır.<sup>93</sup> *Menzil* ise; yüksekten aşağıya inmek, düşmek, konaklamak anlamındaki n z l/نزل fiilinden gelip konaklanan mekân, ev anlamında karşılık bulmaktadır.<sup>94</sup>

Görüldüğü gibi Arapça sözlüklerde aile kavramı bulunduğu konum, sahip olduğu şartlar, onunla kast edilen şey ya da bakış açılarına göre yukarıda zikredilen sözcükler hiyerarşisinden biriyle kullanılmaktadır. Ailenin geniş ve kuşatıcı anlamını bir tek lafız karşılamamaktadır. Zira lafızlar; içerisinde geçtiği bağlam, birlikte kullanıldığı edatlar ve fiil kalıplarına göre farklı anlamlar da içermektedirler. Bu sebeple bir sözcüğün her hangi bir dildeki kavramsal karşılığı başka bir dilde anlaşılmaya çalışılırken o sözcüğün ihtiva ettiği anlamı bütünüyle ya da kısmî olarak içeren bütün sözcükler incelenmelidir. Ancak bu inceleme sonucunda sözcüğün bütün boyutlarıyla kuşatıcı anlamına ulaşmak mümkün olur. Bu yüzden Kur'ân'daki aile kavramını incelerken yukarıda anlamları verilmeye çalışılan bu sözcüklerin bütününe ele alma zarureti hâsıl olmuştur.

Aslında sözlüklerde olduğu gibi İslâm hukukunda da benzer bir durum mevcuttur. İslâm hukuk terminolojisinde aile kavramını karşılayan bir kavramın olmaması İslâm hukukunda ailenin

<sup>89</sup> İsfahanî, “Avl, Ayl”, 354.

<sup>90</sup> İbnFâris, “Dvr”, 369.

<sup>91</sup> İbnFâris, “Dvr”, 369; İsfahanî, “Dâr”, 174; Tehânevî, “ed-Dâr”, 1: 778-779.

<sup>92</sup> İsfahanî, “Dâr”, 174.

<sup>93</sup> İsfahanî, “Skn”, 236; Ebu'l-Kasım Mahmud bin Amr bin Ahmed Carullah ez-Zemahşerî, *Esasul-Belâğâ*, thk. Muhammed Basel Uyûnu's-Sevd, (Beirut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1419/1998), 1: 467.

<sup>94</sup> İsfahanî, “Nzl”, 489.

olmadığı anlamına gelmemelidir. Zira bu kavramın olmayışı klasik fıkıhın böyle bir kavramlaştırmaya çeşitli nedenlerden dolayı ihtiyaç duymamasındandır.<sup>95</sup>Buna mukabil *nikah akdi* etrafında oluşan bir birliktelik üzerine bina edilen direkt ve dolaylı hüküm ve sonuçların bütünü; zaten aile kavramı içerisinde değerlendirilmektedir. Bu yüzden bazı fıkıh kaynaklarında ibadet konularının ardından borçlar hukukuna yer verilirken bir kısmında cihat bahsi öncelik kazanmış, diğer bir kısmında ise ibadetlerden sonra hemen nikâh konusu tertip edilmiştir.<sup>96</sup> Çünkü fakihlerin bir kısmına göre İslâm'ın ve Müslümanın varlık sebebi evlenmek ve çoğalmaktır. Bu yüzden nikah/evlilik cihattan daha önceliklidir.<sup>97</sup>Yani farklı dil ve disiplinlerde aynı konu farklı isim ve başlıklar altında işlenmiştir. Aile sözcüğü de farklı isim ve başlıklar altında gerek Arapça sözlüklerde gerekse İslam hukuk kaynaklarında en geniş şekliyle işlenen kavramlardan biridir.

#### 4. Kur'ân'da Aile ve Kur'ân'dan Örnek Aileler

Kur'ân kendi üslûbu gereği bir olgu ya da kavramın boyutlarının aralarındaki ince farklılıklarına değişik lafızlarla dikkat çekmektedir. Aile kavramı da bunlardan biridir. Kavramın anlam yelpazesini bu değişik lafızları inceleyerek elde etmek mümkündür. Bu yüzden aile modellerine geçmeden önce aile kavramına işaret eden sözcükleri ele almak zaruret oluşturmaktadır.

##### 4.1.Kur'ân'da Aile

Kur'ân'da aile kelimesine karşılık olarak kullanılan sözcüklerden biri yukarıda da zikredildiği gibi ehil lafzıyla birlikte kullanılan *beyt* sözcüğüdür. Kur'ân'da yalın olarak beyt lafzı; "...evlerin en çürüğü şüphesiz örümcek evidir..." (el-Ankebût 29/41) , "Rabbimiz, ben çocuklarımdan bazısını senin kutsal evinin yanında ekin bitmez bir vadiye yerleştirdim..." (el-İbrahim 14/37) şeklindeki ayetlerin ilkinde Allah (c.c.) en güvensiz, en zayıf ev olan örümceğin evini gösterirken ikinci ayette ise en güvenilir ev olan kendi evini, Kâbe'yi işaret etmektedir. Bu sözcük Kur'ân'da 28 yerde (el-Bakara 2/125, 127, 158 vd) ev, barınak, sığınılan mekân manasında beyt/بيت tekil haliyle; 35 yerde (el-Bakara 2/189; en-en-Nisâ 4/15; en-Nûr 24/36 vd) çoğul formuyla ve evler anlamında büyût/بيوت şekliyle geçmektedir. Bunlardan biri "Rabbim bal arısına şöyle ilham etti: Dağlardan, ağaçlardan ve insanların yaptıkları çardaklardan kendine evler edin." (en-Nahl 16/68) şeklindeki ayetle bal arısının edinmesi gereken barınağa vurgu yapılırken, "...iyilik evlere arkalarından girmeniz

<sup>95</sup> Apaydın, *İslam Hukukunda Aile*, 138-139.

<sup>96</sup> Apaydın, *İslam Hukukunda Aile*, 142.

<sup>97</sup> Apaydın, *İslam Hukukunda Aile*, 142-143.

değildir...” (el-Bakara 2/189) ayetinde de cahiliye toplumunun hac aylarının dışında ihrama girdiklerinde geri evlerine girerken evlerinde bir delik açıp oradan girmeye çalışmalarının<sup>98</sup> ya da ön kapılarından girmemelerinin<sup>99</sup> iyilik olmadığına işaret edilmektedir.

Görüldüğü gibi beyt kelimesi yalın olarak tekil ve çoğul formlarıyla Kur'an'da hiçbir yerde aile sözcüğünün bizzat karşılığı olarak kullanılmayıp canlılar ailesinin ve ailenin yaşadığı, ikamet ettiği yer, barınak ve sığınak manasında kullanılmaktadır. Aileyle ilişkisi ise, ailenin içerisinde yaşadığı mekân boyutuyla sınırlıdır.

Ehil sözcüğüne gelince; “*ehil*” kelimesi Kur'an'da 128 yerde geçmekte olup<sup>100</sup> bunlardan birinde “İkisi de kapıya koştular. Kadın Yûsuf'un gömleğini arkadan yırttı. Kapının yanında hanımın efendisine/eşine rastladılar. Kadın dedi ki: Senin ailene/eşine kötülük yapmak isteyeninin cezası, ancak zindana atılmak veya can yakıcı bir azaptır.” (Yusuf 12/25) şeklindeki ayette olduğu gibi ehil sözcüğü eş, zevc veya zevce anlamında kullanılırken,<sup>101</sup> bir diğer örnek ayette ise; “Ailene namazı emret ve kendin de ona devam et...” (Tâhâ 20/132) ehil sözcüğü aile, kavim manasında kullanılmış olup<sup>102</sup> toplam 38 ayetteki kullanım aile, soy ve eş anlamındadır. (el-Bakara 2/196; en-Nisâ 4/35, 92; el-Mâide 5/89 vd).

Ev halkı manasındaki *ehl-i beyt* deyimi ise Kur'an'da 3 yerde zikredilmiştir. Onlardan biri; “Melekler, "Allah'ın emrine mi şaşıyorsun? Allah'ın rahmeti ve bereketi size olsun ey (peygamber ocağının) ev halkı! Şüphesiz O övülmeye layıktır, şanı yücedir." dediler.” (Hûd 11/73) şeklindeki ayettir. Ayet Meleklerin, 120 yaşında olan Hz. İbrahim'e Lût kavminin helakını ve İshak'ın (as) doğacağı müjdesini verdiğiğinde bu müjdeyi duyan ve 99 yaşında olduğu zikredilen<sup>103</sup> Sâre validemizin şaşkınlığını gidermeye yönelik olarak Allah'ın her şeye kadir olduğunun bildirilip onun rahmet ve bereketinin İbrahim'in (as) ehli beyt'ine layık olduğunun ifade edildiği bir bağlamdır. Bu bağlamdaki ehli beyt'le kasıt Hz. İbrahim'in ailesi ve zevcesidir.<sup>104</sup> Ayrıca bu ayetin zevcenin/zevcin ehli beytten

<sup>98</sup> Ebu Zekeriya Yahya bin Ziyad bin Abdullah bin Manzûr ed-Deylemî el-Ferrâ, *Ma'âni'l-Kur'an*, thk. Ahmed Yusuf en-Necatî/ Muhammed Ali en-Neccâr/Abdulfettah İsmail eş-Şelebî, (b.y., ts.), 1:115.

<sup>99</sup> Muhammed bin Cerir bin Yezid bin Kesîr bin Gâlib el-Âmilîyyî Ebu Cafer et-Taberî, *Câmi'ul-Beyân Fî Te'vîli'l-Kurân*, thk. Ahmet Muhammed Şakir, (b.y., ts.), 3: 555-556.

<sup>100</sup> Muhammed Fuad Abdalbaki, “Ehl”, *el-Mu'cemü'l-MüfrehesLielâzi'l-Kurâni'l-Kerim*, (İstanbul, Çağrı Yayınları, 1990), 95-97.

<sup>101</sup> Ebû Muhammed el-Huseyin bin Mes'ud bin Muhammed bin el-Ferrâ el-Begavî, *Me'âlimü't-Tenzîl Fî Tefsîri'l-Kur'an*, thk. Abdurrezzak el Mehdî, (Beyrut: Dâru'l-İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.), 2: 457; 2:41; Ebu'l-Leys Nasr bin Muhammed bin Ahmed bin İbrahim es-Semerkandî, *Babru'l-Ulûm*, (b.y., ts.), 2:189.

<sup>102</sup> Semerkandî, 2: 418; Ebu'l-Hasan Ali bin Ahmed bin Muhammed bin Ali el-Vâhidî en-Nisaburî, *el-Ve'îz Fî Kitâbi'l-Azîz*, thk. Safvân Adnan Davudî, (Dimeşk: ed-Dâru's-Şamiyye, Beyrut: Dâru'l-Kalem, ts.), 709.

<sup>103</sup> Taberî, *Câmi'ul-Beyân*, 15: 398.

<sup>104</sup> Ahmed bin Muhammed bin İbrahim es-Sa'lebî, *el-Keşfe'l-Beyân An Tefsîri'l-Kurân*, thk. Muhammed bin Aşûr, (Beyrut: Dâru'l-İhyâi't-Türâsi'l-Arabayyi, 1422/2002), 5: 177.

sayılmasına delil teşkil ettiği de ifade edilmektedir.<sup>105</sup> Ehli beyt deyiminin geçtiği diğer bir ayet; "...Ey Peygamberin ehli beyti/ev halkı! Allah sizden ancak günah kirini gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor." (el-Ahzâb 33/33) Şeklinde. Ayetin hemen baş tarafında bulunan *ey peygamber hanımları* ifadesi ayette geçen *ehli beyt/ev halkı* deyiminden kast edilenin Peygamber'in (as) zevceleri olduğunu belirlemektedir. Ancak onun ailesinden olan erkeklerin de ehli beytin kapsamında olduğu ifade edilmektedir.<sup>106</sup> Özellikle bu ayetteki ehli beyt deyiminin kimleri kapsadığına dair farklı görüş, rivayet ve tartışmalar olsa<sup>107</sup> da bununla kastın Peygamber Efendimizin eşleri ve ailesi olduğu açıktır. İçerisinde ehli beyt deyiminin geçtiği son ayet ise şu şekildedir: "Biz, daha önce onun, sütanalarının sütünü emmemesini sağladık. Kız kardeşi, "Size onun bakımını, sizin adınıza üslenecek ve ona içtenlik ve şefkatle davranacak bir aile göstereyim mi?" dedi." (el-Kasas 28/12). Ayette ehli beyt deyiminiyle kast edilen Hz. Musa'yı sadece emziren bir sütanne değil onun sevgi ve rikkatle,<sup>108</sup> ilgi ve eğitimle<sup>109</sup> yetişmesini üslenebilecek bir aile/ev halkı ve bir yetişme ortamıdır.

Görüldüğü gibi Kur'an'da ehli beyt deyiminin geçtiği ilk yerde bu deyim Hz. İbrahim'in zevcesini, ailesini ifade için kullanılmış,<sup>110</sup> ikinci örnekte de bu deyimle Peygamber efendimizin zevceleri ve ailesi kast edilmişken<sup>111</sup> son örnekte ise ehli beytle ailenin en önemli figürü olan anne rolüyle kadına ve çocuğun ilk yetişme çevresi diye belirtilen aileye işaret edilmiştir.<sup>112</sup>

Aileye işaret eden bir diğer kelime de âl sözcüğüdür. Âl sözcüğü Kur'an'da 14 yerde آل فِرْعَوْنَ /Firavunun devlet yöneticileri ve ailesi, (el-Bakara 2/49, 50; Âl-i İmrân 3/11; el-Â'râf 7/130 vd) dört yerde آل لوط/Lut'un ailesi,(el-Hicr 15/59, 61; en-Neml 27/56; Kamer 54/34) iki yerde آل إبراهيم/İbrahim'in (as) ailesi/soyu, (Âl-i İmrân 3/33; en-Nisâ 4/54) bir yerde آل عمران/İmran ailesi, (Âl-i İmrân 3/33) bir yerde آل يعقوب / Yakub'un (as) soyu/ailesi, (Yusuf 12/6) آل داود Davud'un (as) ailesi (es-Sebe 34/13), آل موسى وآل هارون / Musa(as) ve Harun' un(as) ailesi, (el-Bakara 2/248) anlamlarında ve toplam 25 yerde kullanılmaktadır.<sup>113</sup> Âl lafzının en çok kullanıldığı bağlam olan "Hani, sizi

<sup>105</sup> Ferrâ, *Me'âlimü't-Tenzîl*, 2: 457; Ebu'l-Muzaffer Mansur bin Muhammed bin Abdu'l-Cabbâr ibn Ahmed Mervizî es-Sem'ânî, *Tefsîrü'l-Kur'ân*, thk. Yasir bin İbrahim-Ğanim bin Abbas bin Ğanim, (Riyad: Dâru'l-Vatan, 1418/1997), 2: 444.

<sup>106</sup> İbrâhîm b. es-Serî bin Sehl Ebû'l-İshâk ez-Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân ve İ'râbuhu*, thk. Abdülcelîl Abduh Şelebî, (Beyrut: Âlemül-Kütüb, 1408/1988), 4: 226.

<sup>107</sup> Muhammed bin Muhammed bin Mahmud Ebu Mansur el-Matürîdî, *Tefsîrü'l-Matürîdî/Te'vilâtü ehli Sünne*, thk. Mecdî Baslum, (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1426/2005), 8: 383; el-Begavî, *Me'âlimü't-Tenzîl*, 6: 350.

<sup>108</sup> Ebu'l-A'lâ Mevdûdî, *Tefsîmü'l-Kur'ân*, trc. M.Han Kayani vd., (İstanbul: İnsan Yayınları, 1996), 4: 163.

<sup>109</sup> Komisyon, *Kur'ân Yolu Türkçe Tefsir ve Meâl*, (Ankara: DİB Yayınları, 2007), 4: 217.

<sup>110</sup> Hûd 11/73.

<sup>111</sup> el-Ahzâb 33/33.

<sup>112</sup> el-Kasas 28/12

<sup>113</sup> Abdülbakî, "Evl", 97-98.



azabın en kötüsüne uğratan, kadınlarınızı sağ bırakıp, oğullarınızı boğazlayan Firavun ailesinden kurtarmıştık. Bunda, size Rabbinizden (gelen) büyük bir imtihan vardı.” (el-Bakara 2/49) şeklindeki ayette bu deyimle Firavun’un ailesi, yakınları, taraftarları, kavmi ve onun dini üzere olan mensupları kast edilmektedir.<sup>114</sup> Kur’ân’da âl sözcüğünün kullanıldığı bir diğer bağlam da örnek, seçkin aile olarak bahsedilen Hz. İbrahim’in ve İmran ailesinin anlatıldığı bağlamdır. Ayet şu şekildedir: “Şüphesiz, Allah, Âdem’i, Nûh’u, İbrahim ailesini (soyunu) ve İmran ailesini (soyunu) birbirinden gelmiş birer nesil olarak seçip âlemlere üstün kıldı. Allah her şeyi hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.” (Âl-i İmrân 3/33-34). Ayette geçen *âle İbrahim* deyiimiyle kastedilen Hz. İbrahim’in soyu ve akrabalarıdır ki, onlar da İsmail ve İshak ve bu ikisinin ailesinden, soyundan gelen bütün peygamberlerdir.<sup>115</sup> Nitekim nebilerin sonuncusu Muhammed de (as) onun soyundandır.<sup>116</sup> Aynı ayette geçen örnek ve seçilmiş aile olduğundan bahsedilen *âleimrân/imran’ın ailesi*le kast edilen İmran; İsa’nın annesi Meryem’in babası olan İmrandır.<sup>117</sup> Ayrıca âle İbrahim ve âle İmran’la İbrahim ve İmran’ın dini üzere olanların kastedildiği ve onların dininin de İslâm olduğu ifade edilmektedir.<sup>118</sup> Aynı din üzere olan İbrahim ve İmran ailelerinin aynı soydan geldiği belirtilmektedir.<sup>119</sup> Böylece âl sözcüğünün din ve soy birliğini merkeze alan geniş bir yelpazede anlam kazandığı ortaya çıkmaktadır. Yukarıda zikredildiği üzere âl/ال sözcüğünün اهل/ *ehl* sözcüğünden ibdâl/dönüşmüş olduğu da dikkate alındığında bu sözcüğün; Kur’ân’da Türkçedeki aile kavramına karşılık olarak efradını cami ağyarını mani bir şekilde kullanıldığı görülmektedir.

### 4.2. Kur’ân’dan Örnek Aileler

Bilindiği üzere Peygamberler geldikleri toplumlar içerisinde yönlendirici bir etkiye sahip hayatın her safhasında belirleyici aktörlerdir.<sup>120</sup> Toplum için onların rehberlik ve örneklikleri esastır. (el-Ahzâb 33/21; el-Mümtehine 60/4, 6). Kur’ân, toplumun en küçük birimi aileyi/toplumu inşa ederken de bu rehberlik ve rol-modelliği bazen peygamberler üzerinden sürdürürken bazen de peygamber olmadığı halde ailede çok önemli bir aktör olan salih/saliha insanlar üzerinden devam ettirmektedir. Bunlar ya Kur’ân’ın öngördüğü aile tipleri olarak karşımıza çıkmakta ya da bu aileler

<sup>114</sup> Zeccâc, *Me’âni’l-Kur’ân*, 1: 130; Maturîdî, *Tefsîrû’l-Maturîdî*, 1: 454; Muhammed Ali es-Sabûnî, *Safvetü’l-Tefsîr*, (Kahire: Dâru’s-Sabûnî, 1417/1997), 1: 50.

<sup>115</sup> Sabûnî, *Safvetü’l-Tefsîr*, 1: 180; Ahmed bin Mustafa el-Merağî, *Tefsîrû’l-Merağî*, (Mısır: Şirketü Mektebe, 1365/1946), 3: 143.

<sup>116</sup> Ebû’l-Fidâ İsmail bin Amr bin Kesîr, *Tefsîrû’l-Kur’âni’l-Azîm*, thk. Samî bin Muhammed Selame, (b.y.: Dâru’t-Tayyibe, 1420/1999), 2:33.

<sup>117</sup> İbn Kesîr, *Tefsîrû’l-Kur’âni’l-Azîm*, 2: 33.

<sup>118</sup> Taberî, *Câmi’u’l-Beyân*, 6: 326.

<sup>119</sup> Ebu’lKasım Muhammed bin Amr bin Ahmed Carullah ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf ‘an Hakâyiki Gavâmidî’ t-Tenzîl*, (Beyrut, Daru’l-Kitâbi’l-Arabiyyi, 1407), 1: 354.

<sup>120</sup> Mustafa Öztoprak, “Umran Kuramı Çerçevesinde İbn Haldun’un Peygamber Tasavvuru”, *Uluslararası II. Asead Sosyal Bilimler Sempozyumu*, (Antalya: 21-23 Ekim 2017), 2.

içerisinde çok önemli bir figür olan olumlu veya olumsuz örnekler şeklinde tanımlanmaktadır. Kur'ân kendine has üslûbunun gereği olarak bir peygamber ailesinin yapısını, yaşam tarzını bütünüyle anlatmak yerine farklı peygamberlerin öne çıktığı ideal yön ve özelliklerine dikkat çeker.<sup>121</sup> O, olumlu aile örneklerinin yanı sıra kaçınılması gereken olumsuz aile örneklerini de sıralar. Aynı şekilde bu aileler içerisinde olumlu ve olumsuz figürlere de çapraz bir şekilde, olumlu aile tipinde var olan olumsuz figüre, olumsuz aile tipinde var olan olumlu figüre atıfta bulunur.

#### **4.2.1.Âdem'in (as) Ailesi**

Kur'ân'da bahsedilen örnek aileler sıralanırken Âdem'in (as) ailesi ilk aile olduğu için, kronoloji de dikkate alınarak Hz. İbrahim ve İmran ailesini Kur'ân'ın ifadesiyle “seçilmiş iki aile oldukları” sebebiyle, Hz. Muhammed'in (as) ailesi ise insanlık için örneklik teşkil eden son ve evrensel peygamber olduğu nedeniyle bu sıralama esas alınmıştır.

İlk insan ve ilk peygamber olarak yaratılan Hz. Âdem eşi Havva ile birlikte aile olarak yeryüzünde imaretin, hilafetin ve aile reisliğinin gereği olan bütün donanımlarla da mücehhez hale getirilmiştir. Bu bağlamda Rabbi onu yaratıp düzene koymuş, (el-A'lâ 87/2-3) eşyanın bütün isimlerini, kavram üretebilme yetisini ona öğretmiş,(el-Bakara 2/31) öğretilenleri açıklayabilme (er-Rahmân 55/4) ve kalemle yazma melekesini bahşetmiştir. (el-Alak 96/4). Bütün bunlardan Âdem'in bir taraftan yeryüzünün gidişatını belirleyici bir potansiyelle donatıldığı anlaşılırken diğer taraftan onun donanımlı ve eğitilmiş bir aile reisi olduğuna vurgu yapılmıştır. Bu vurgudan aile reisliği rolünü üstlenenlerin belli seviyede donanım ve eğitim sahibi olmalarının gerekli olduğu da anlaşılmaktadır. Nitekim en-Nisâ, 4. ayette geçen “...Erkekler kadınlar üzerinde koruyup kollayıcıdırılar...” anlamındaki ifadede *kavâm* sözcüğü ile hem sorumluluk bilincine hem de bu sorumluluğu yerine getirebilecek, kadınların işlerine bakabilecek, onları dikkatle gözetebilecek, muhafaza edebilecek güç ve donanıma sahip olunması gerektiğine işaret edilmiştir.<sup>122</sup>

Kur'ân, Hz. Adem ve Havva'nın yaratılışına ve onların oluşturduğu aile yapısına dikkat çeker (el-A'râf 7/189) ve insanoğlunun soyunun nasıl devam edeceğine vurgu yapar, (en-Nisâ 4/1) sonra onların Cennete yerleştirilip orada dilediklerince yiyip içmelerine izin verildiğinden, yasak olan ağaca yaklaştıklarında ise zalimlerden olup oradan çıkarılacaklarından, (el-A'râf 7/19) bu hususta kendilerinden ahit alındığından, (Tâhâ 20/115) ahde rağmen onların bu yasağı çiğneyerek Allah'a karşı çıktıklarından dolayı ciddi bir hataya düştüklerinden bahseder. (Tâhâ 20/121). Cennetten çıkarıldıktan sonra yeryüzünde buluşmaları Arafat'ta başlar ve hemen yeryüzünü imar işine beytül-

---

<sup>121</sup> Hüseyin Çelik, *Kur'ân'da Aile Modelleri*, (Konya: Tebeşir Yayınları, 2015), 147.

<sup>122</sup> M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, (İstanbul: Eser Neşriyat, 1979), 2: 1348.

ma'mûr diye isimlendirilen ilk mabedi/Kâbe'yi eşi Havva ile birlikte inşa ederek sürdürürler. Böylece yeryüzünün ilk mimarı, imarın ve umranın da miladı olan<sup>123</sup> Hz. Âdem, ailece imar alanında hem kendi çocuklarına hem de bütün insanlığa ideal bir örnek teşkil ederler. Hz. Havva, ilk peygamber eşi, eşinin yardımcısı da olsa yeryüzünün imarına katkı veren ilk kadındır. Bütün insanlığın annesi ve yeryüzünde ilk aile hayatının da kurucusudur. Yüklendiği sorumluluk, sahip olduğu kişilik ve yapıp ettikleri açısından da bütün insanlığa örnek teşkil etmektedir.<sup>124</sup>

İnsanoğluna rehberlik ve modellik konusunda ilk aile örneğini oluşturan Âdem ailesinde bütün olup bitenler elbette olumlu değildi. Olumsuz bir takım inanış ve davranış kalıpları da sergilenmekteydi. Kur'an'da insanları uyarma, uzak tutma ve ibret alma mahiyeti taşıyan bu olumsuz davranış örneği şu şekilde cereyan etmişti: “(Ey Muhammed!) Onlara, Âdem'in iki oğlunun haberini gerçek olarak oku. Hani ikisi de birer kurban sunmuşlardı da, birinden kabul edilmiş, ötekinden kabul edilmemişti. Kurbanı kabul edilmeyen, "Andolsun seni mutlaka öldüreceğim" demişti. Öteki, "Allah ancak kendisine karşı gelmekten sakınanlardan kabul eder" demişti. (el-Mâide 5/27-31). Semadan inen bir ateşin kurbanı yakması onun kabulü anlamına geliyordu. Habil'in kurbanı kabul edilmiş, kıskançlığı ve haddi aşması yüzünden kurbanı kabul edilmeyen kardeşi Kabil de onu öldürmüştü.<sup>125</sup> Gerek ayetin devamında verilen kıssanın bütününden gerekse tefsir kaynaklarında aktarılan bilgilerden Hz. Âdem'in çocuklarının Allah'a, ahiret gününe, hesaba, cezaya ve cehenneme inandıkları, Allah korkusu ve takva gibi duygular taşıdıkları, ibadet arz eden bir davranış olarak Allah'a kurban takdim ettikleri anlaşılmaktadır. Bu hem Hz. Âdem'in peygamberliğinin açık delili hem de onun bu inanç, düşünce ve davranış kalıplarını çocuklarına kendisinin telkin ettiği ihtimalini güçlendirmektedir.<sup>126</sup> Nitekim işin asıl ve tabiatı zaman zaman olumsuzluklar yaşansa da bu kazanımların ancak ideal bir aile ortamında sağlandığı doğrudur.

Hz. Âdem ve Havva'nın yeryüzünde karşılaştıktan sonra aileyi inşa etmeleri,<sup>127</sup> yeryüzünün imarına mabud ve mabed merkezli olarak başlamaları, çocuklarına yukarıda zikredilen değerleri bir aile ortamı içerisinde kazandırmış olmaları günümüz ailesinin alması gereken ana mesajları ve örneği önümüze koymaktadır.

<sup>123</sup> Ahmet Küçük, *Kur'an'da Toplumsal Sınanma*, (İstanbul: Beyan Yayınları, 2007), 76.

<sup>124</sup> Çelik, *Kur'an'da Aile Modelleri*, 151.

<sup>125</sup> İbn Kesîr, *Tefsîri'l-Kur'âni'l-Azîm*, 3: 81-84.

<sup>126</sup> Komisyon, *Kur'an Yolu*, 2: 256.

<sup>127</sup> Çalışmanın hacmini de dikkate aldığımızda Hz. Âdem'in kıssasının, çocukları Habil-Kabil'in kıssasının detaylarına ve Âdem ailesini direkt ya da dolaylı olarak ilgilendiren bütün ayetlerin tefsirine girmenin imkânsızlığı açıktır.

#### 4.2.2. Hz. İbrahim'in (as) Ailesi

Kur'ân'da aile olarak seçilmiş/örnek iki aileden ilki İbrahim'in (as) ailesidir. İbrahim ailesi, dede/İbrahim, oğul/İshak, oğul/İsmail, torun/İsmail'in oğlu şekliyle iki kuşağın peygamber, bir kuşağın ise sivil olduğu bir ailedir. İsmail'in (as) 12 oğlu olduğundan bahsedilir.<sup>128</sup> Al-i İbrahim/İbrahim ailesi İshak (as) üzerinden sürdürüldüğünde Yakup (as), Yusuf (as), onların torunları ve Muhammed'e (as) kadar devam etmektedir.<sup>129</sup> Nitekim Kurtûbî (ö. 671/1273) Hz. İbrahim ile Hz. Muhammed arasında İbrahim'in soyundan bin peygamber geldiğini nakleder ve İbrahim'in seçilmişliğini dört sebebe bağlar. Bu sebepleri; Allah'ın (c.c.) onu peygamberlerin babası kılması, (el-Hac 22/78) Allah'ın onu dost edinmesi, (en-Nisâ 4/125) Allah'ın onu Nemrut'un ateşinden kurtarması (el-Enbiyâ 21/79) ve Allah'ın (c.c.) insanlara önder/imam kılması (el-Bakara 2/124) şeklinde sıralar.<sup>130</sup> Bu yüzden İbrahim ailesinde peygamberlerin çok yoğun olarak var oluşu bu aileye risalet kurumu bağlamında kurumsal kimliğin hâkim olduğunu göstermektedir. Hz. İbrahim'in kendi ismiyle bir sure olmasına rağmen Kur'ân onun ailesinin ve ona dair bilgilerin detaylarını o surede teksif etmek yerine 17 tanesi Mekki, 8 tanesi ise Medeni olan toplam 25 değişik sureye serpiştirerek anlatır.<sup>131</sup> Buradan, 23 yıllık nüzul sürecinin hemen her aşamasında Hz. İbrahim'in bir yönü veya bir dönemiyle örnekliliği sürekli gündemde tutulduğu anlaşılır. Böylece onun yol ve gidişatının, onun mücadelesinin örnek alınması istendiği görülür. Bu yüzden Kur'ân, Hz. İbrahim'in çocukluğu, gençliği, evlilik hayatı, eşleri, çocukları, babası ve babasıyla olan mücadelesi hakkında genişçe bilgi verir. O, babasına; "Ben senin ve kavminin apaçık bir sapıklık içinde olduğunuzu görüyorum..." (el-En'âm 6/74) diyerek bütün peygamberler gibi babası Azer'i ve kavmini Tevhid'e çağırır.

Hz. İbrahim (as) bir taraftan babası ve kabilesini Tevhid'e davet ederken diğer taraftan Nemrut'a karşı onurlu bir mücadele vermektedir. O, (Nemrut)'un ölümünden sonra ülkede baş gösteren kıtlık yüzünden eşi Sare ile birlikte Suriye bölgesine gelip Mısır, Filistin ve Hicaz gibi geniş bir coğrafyada peygamberlik görevini yerine getirmeye çalışmıştır.<sup>132</sup> Uzun bir süre Hz. İbrahim'in çocuğu olmamıştır. Kur'ân'ın sadece *İbrahim'in eşi* diye işaret ettiği (Hûd 11/71-72; ez-Zâriyat 51/29) Sare, çocuklarının olmayışına çok üzüldüğü için onu hizmetçisi Hacer'le evlendirmiş ve eşine "Belki Allah-u Tealâ ondan sana bir evlât verir de böylece senin temiz soyun yeryüzünde bâki

<sup>128</sup> Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, trc. İzzet Hasan-Neşet Çağatay, (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1971), 2; Ahmet Cevdet Paşa, *Kıssas-ı Enbiya ve Tavârih-i Hulefa*, (İstanbul: Arslan Yayınları, 1981), 12-13.

<sup>129</sup> Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 3: 52; Ebû Abdillâh Muhammed bin Ahmed el Kurtûbî, *el-Câmi' Liabkâmi'l-Kurân*, thk. Ahmed el-Berdûnî-İbrahim İtfeyyîş, (Kahire: Dâru'l-Kütubi'l-Mısriyye, 1384/1964), 4: 62.

<sup>130</sup> Kurtûbî, *el-Câmi' Liabkâmi'l-Kurân*, 4: 62.

<sup>131</sup> Abdülbakî, "İbrâhim", 1-2.

<sup>132</sup> Komisyon, *Kur'ân Yolu*, 1: 205.

kalır.” demiştir. Sare'nin eşine olan bu sevgi ve fedakârlığı, onu başka bir kadınla paylaşabilmeye bile yöneltmiştir. Ancak daha sonra Sare'de kıskançlık gibi duygularının depreşmesi<sup>133</sup> Hz. İbrahim'in eşi Hacer ve oğlu İsmail'i uzak bir bölgeye götürmesi sonucunu doğurmuştur. Nitekim bu olay Kur'ân'da şu şekilde anlatılmıştır: “Rabbimiz! Ben çocuklarımdan bazısını, Senin kutsal evinin (Kâbe'nin) yanında ekin bitmez bir vadiye yerleştirdim. Rabbimiz! Namazı dosdoğru kılmaları için (böyle yaptım). Sen de insanlardan bir kısmının gönüllerini onlara meylettir, onları ürünlerden rızıklandır, umulur ki şükrederler.” (İbrahim 14/37). Ayette geçtiği üzere Hacer ve İsmail'in ziraatın yapılmadığı bir bölgeye yerleştirilmiş olmaları sadece basit bir kıskançlıkla izah edilemez. Zira bizzat ayette geçen “...Namazı dosdoğru kılmaları için (böyle yaptım)...”, Hacer'in “... bu Allah'ın emri mi...” sorusuna Hz. İbrahim'in *evet* şeklindeki cevabı, bu ve buna benzer ifadelerden bu hicretin bilinçli ve belli bir amaca yönelik<sup>134</sup> olduğu anlaşılmaktadır. Hz. Hacer'le İsmail'in bu zor şartlardaki mücadeleleri, İsmail için su arayışı, Allah'ın (c.c.) kendilerine zezemi bahşetmesi, Hacer'in kimliğine benzer bir şekilde adeta saklı bir nehrin çölde ortaya çıkışı Mekke'nin tarihsel rol ve konumunu değiştirmiştir.

Hacer'le İsmail'in geldiği zaman Mekke, insanların yaşamadığı tamamen boş bir şehir değildi. İlk mabed olan Kâbe'nin temelleri de Mekke'de duruyordu.<sup>135</sup> Ancak ilk kez Hz. Âdem'in inşa ettiği Kâbe'nin Hz. İbrahim ve İsmail tarafından tufan öncesi temelleri üzerine yeniden imar edilmesi (el-Bakara 2/127)<sup>136</sup> Mekke'yi *ümmü'l-kura*'ya dönüştürmüştü. Bu süreçte Hacer'in/annenin baskın olduğu İbrahim ailesi şehirlerin anasını kurmuştu. O günden bugüne Mekke bu kimlikle yaşamaktadır. Hz. İbrahim döneminden bugüne kadar Kâbe'yi tavaf etmek ibadet addedilmiş ve İbrahim ailesinin her biri bu ibadette bir sembol olmuşlardır. Onların ailece hac ve umre ibadetine yansıyan bu rol modellikleri, hacılara kıyamete kadar devam ettirilmek, güncellenmek ve yeniden üretilmek sorumluluğunu yüklemektedir. Zira Hac ve Kurban ibadeti adeta İbrahim ailesiyle özdeşleşmiştir.<sup>137</sup>

Eğitimci bir annenin terbiyesinden geçmiş İsmail (as) baba evlat ilişkisinin nasıl olması gerektiğine modellik arz eder ve tarif edilemez bir teslimiyet örneği sergiler. Bizzat Kur'ân onu şu şekilde tanımlar: “Kitap'ta İsmail'i de an. Şüphesiz o sözünde duran bir kimse idi. Bir resül, bir nebi idi. Ailesine namaz ve zekâtı emrederdi. Rabb'inin katında da hoşnutluğa ulaşmıştı.” (Meryem 19/54-55). Kur'ân'da hakkında en fazla bilgi verilen peygamberlerden biri olan Hz.İbrahim ailesiyle

---

<sup>133</sup> Komisyon, *Kur'ân Yolu*, 1: 205.

<sup>134</sup> Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, 17: 24-25; İbn Kesîr, *Tejâri'ü'l-Kur'âni'l-Azîm*, 4: 513.

<sup>135</sup> Şinasi Gündüz, *Dinler Tarihi ve Araştırmaları 1*, (Ankara: Dinler Tarihi Derneği Yayınları, 1998), 357.

<sup>136</sup> Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, 17: 24.

<sup>137</sup> el-Hac 22/26.

İlgili ayetlerin bütünü burada işlemenin imkânsızlığı açıktır. İdeal bir aile olmalarına bir bütünlük içerisinde bakıldığında baba/İbrahim, anne/Sare, anne/Hacer, evlat/İsmail, evlat/İshak'ın bir aile olarak verdikleri mücadele İbrahim ailesinin hem aile olarak hem her bir fert olarak Allah'a teslimiyetin, sabır ve tevekkülün adeta zirvesini yaşadıkları müşahede edilmektedir. Bu açılardan kıyamete kadar bütün insanlığa örnek teşkil etmektedirler. Nitekim Kur'ân aşağıdaki ayetlerde İbrahim ve ailesinin örnek alınma zorunluluğunu ortaya koymaktadır: “İbrahim'de ve onunla birlikte bulunanlarda sizin için güzel bir örnek vardır...” (el-Mümtehine 60/4). “Andolsun, onlarda (İbrahim ve beraberindekilerde) sizin için, Allah'ı ve ahiret gününü arzu edenler için güzel bir örnek vardır...” (el-Mümtehine,60/6). Kur'ân'ın örnek alınmasını istediği bir diğer ideal aile modeli de İmran ailesidir.

#### 4.2.3. İmran'ın Ailesi

Kur'ân *ilk aile* olan Hz.Adem'in (as) ailesine dair çok fazla detay vermezken aile olarak sadece İmran ve İbrahim ailelerini seçilmiş örnek aileler olarak tanımlar. (Âl-i İmrân 3/33). Kur'ân Hz. Zekeriya'nın bacanağı Hz. Meryem'in babası olan İmran'ı üç yerde zikreder. (Âl-i İmrân 3/33, 35; et-Tahrîm 66/12). İmran'ın eşi ve Meryem'in annesi olan Hanne'nin uzun zaman çocuğu olmadığından, O da “Rabbim karnımdaki bebeği özgür olarak sana adadım, bunu benden kabul buyur...” şeklindeki ifadeyle doğacak çocuğunu Allah (c.c.) yoluna adadığına ahdedtiğinden bahseder. Sonra Hanne'nin bu adağının Allah tarafından kabul edildiğinden, (Âl-i İmrân 3/35) hamlinin erkek olacağını umarken<sup>138</sup> kız doğduğundan, erkeğin kız gibi olmamasının serzenişinde bulunduğundan, doğan kızının adını da Meryem koyduğundan, bahseder. (et-Tahrîm 66/12). Allah'ın (c.c) if-fetle özdeşleşen İmran kızı Meryem'i iman edenler için örnek kıldığından söz eder. (et-Tahrîm 66/12).

Ayette zikredilen İmran; Hz.Musa ve Hz. Harun'un babası olan İmran değil, Hz. İsa'nın annesi olan Meryem'in babası İmrandır.<sup>139</sup> Bu ailenin özünü oluşturan Hanne, Meryem ve Hz. İsa rehberlik ve modellik bağlamında üç kuşaktan verilen örneklerdir. Hz.Meryem ve ailesinin kendi adıyla zikredildiği İmran peygamber değildir. Dolayısıyla İmran ailesi peygamber olmayan salih/salihaların var olduğu bir aile modeli iken İbrahim ailesi ise peygamber olanların ağırlıkta olduğu bir aile modelini teşkil etmektedir. Kur'ân'ın örnek olarak sunduğu bu üçlüden oluşan ailenin kıssası bir adanmışlık kıssasıdır. Bu yüzden Allah (c.c.) bu iki Salih ailenin (İbrahim ve İmran ailesini) ev halkını ve İbrahim ve İmran gibi iki Salih insanı zikredip onları âlemlere üstün/örnek kılmıştır.<sup>140</sup>

<sup>138</sup> Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, 6: 330.

<sup>139</sup> İbn Kesîr, *Tefsîri'l-Kur'âni'l-Azîm*, 2: 33.

<sup>140</sup> Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, 6: 326.

Kendi zamanında ve bütün zamanların kendi cinsinden olan yaratılmışlarına yani bütün insanlığa örneklik teşkil etmektedirler.<sup>141</sup> Dede/İmran, Nine/ Hanne, anne/ Meryem ve oğul/ İsa, dede-nine, anne-baba ve torun olmak üzere üç nesilden oluşan bu aile; Kur'ân'ın kendine has ve üç kuşaktan oluşan bir aile tipi önerdiğine referans teşkil etmekte hem de adanmışlığa bir cevap olarak Allah'ın Meryem'i nasıl yetiştirdiğinin ve ona ne tür ikramlarda bulunduğu örneklerini sunmaktadır. Bu aile, özellikle adanmışlık, teslimiyet, iffet ve sağlam duruş konusunda bütün çağlara mesaj vermekte ve ideal bir aile örnekliliğini yansıtmaktadır.

Kendisinin de içerisinde bulunduğu ve aile olarak Allah (c.c.) tarafından seçilen İmran ailesinin en önemli figürü Hz. Meryem ailece seçilmişliğine ilaveten şahıs olarak da seçilmiştir. Nitekim Kur'ân bu durumu şöyle açıklar: “Hani melekler, Ey Meryem! Allah seni seçti. Seni tertemiz yaptı ve seni dünya kadınlarına üstün kıldı. Ey Meryem! Rabbine divan dur. Secde et ve (onun huzurunda) rükû edenlerle beraber rükû et" demişlerdi” (Âl-i İmrân 3/42-43), Ayette geçen 1.seçilmişlikle *اصطفى* sözcüğüyle kast edilen, mabedin hizmetine bir erkek verilirken Meryem'in alışılmışın aksine mabedin hizmetçiliğine kabul edilmesi ve melekle konuşma (Âl-i İmrân 3/45) ikramıyla onurlandırılmasıdır.<sup>142</sup> 2. Seçilmişlikle *اصطفى* ile kast edilen ise; tarih içerisinde bir benzeri olmayan şekliyle babasız olarak Hz. İsa'yı dünyaya getirmiş olmasıdır. Kadınlar arasından seçilmiş olmasının gerekçesi de, Hz. İsa gibi ulu'l-azm bir peygamberi sıra dışı bir yolla doğurmak ve bu yolun beraberinde getirdiği zorluğu, meşakkati göğüslemek, bu şartlara rağmen onu en mükemmel bir şekilde eğitip yetiştirmektir.<sup>143</sup> Yani Allah (c.c.), baştan beri Meryem'in kendisine olan kulluk ve itaatinden dolayı onu seçti, sadece ona lütuf ve ikramda bulundu ve Meryem'in inancını her türlü şüphe ve tereddütlerden, Âdemoğlu'nun kadınlarının dinlerindeki iftira, dedikodu vb. her türlü kirlilikten onu arındırdı.<sup>144</sup> Meryem'in bu seçilmiş/örnek ve arınmış halini sürdürebilmesinin yolu ayetin devamındaki emirleri yerine getirmekle mümkündür. Rabbine *rükû ve secde etmekle* bir olan Allah'a samimiyetle ibadette bulunmak,<sup>145</sup> namazı bütün erkânıyla ikame etmek ve namaz kılanlarla cemaat halinde birlikte olup onların arasında bulunmak, namaz kılmayanların arasında olmamak<sup>146</sup> gibi önemli davranış kalıpları Meryem'in bundan sonra yürümesi gereken yolun temel ilkeleriydi.

Bütün bunlar gerek aile olarak İmran ailesinin gerekse aile içerisindeki başta Hz. Meryem olmak üzere İmran'ın, Hanne'nin, Zekeriya'nın (as), İsa'nın (as) bütün aile fertlerinin her birinin

<sup>141</sup> Komisyon, *Kurân Yolu*, 1: 544-545.

<sup>142</sup> Komisyon, *Kurân Yolu*, 1: 559.

<sup>143</sup> Zemahşerî, *Keşşâf*, 1: 362; Komisyon, *Kurân Yolu*, 1: 560.

<sup>144</sup> Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, 6: 393.

<sup>145</sup> Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, 6: 401.

<sup>146</sup> Zemahşerî, *Keşşâf*, 1: 362.

adanmışlığa, teslimiyete, fedakârlığa, merhamete, iffete, zorluklar ve iftiralar karşısında dirençli duruşa çağlar üstü birer örneklik teşkil ettiklerini göstermektedir.

#### 4.2.4. Hz. Muhammed'in (as) Ailesi

Kur'ân'da ailesi ve aile içi münasebetleri sıkça zikredilen, ailece örnekliliği âl/آل sözcüğü üzerinden değil de ehli beyt/اهل بيت deyimi üzerinden sürdürülen ve bütün insanlığa rahmet (el-Enbiyâ 21/107) ve örnek olarak gönderilen son resul ve son nebi (el-Ahzâb 33/40) Muhammed'dir (as). Onun ehli beyti /ailesi; genellikle hanımları, çocukları ve örtüsü altına aldığı kimseler olarak tanımlanır. Onun şahsı ve ailesi olarak rehberliği, örnekliliği şu şekilde ifade edilmektedir: “Andolsun, Allah'ın Resülünde sizin için; Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı uman, Allah'ı çok zikreden kimseler için güzel bir örnek vardır.”(el-Ahzâb 33/21). İbrahim'den (as) sonra اسوة/örnek sözcüğünün kendisi hakkında kullanıldığı ikinci peygamber Muhammed'dir (as). *Kişinin başkası için iyi veya kötü, faydalı veya zararlı örnek olduğu bir hal* olarak tanımlanan<sup>147</sup> bu kelime; benzer olmak, aynileşmek,<sup>148</sup> başkasının işinin aynısını yapmak<sup>149</sup> gibi manalar taşımaktadır. Taberî, (ö. 310/923) *Bu ayetin müminlerden Peygamber'e (as) muhalefet edenleri azarlamak için geldiği ve Allah'ın (c.c) bu ayetle Muhammed'i (as) örnek alınız ve hangi hal üzere olursa olsun onunla birlikte olunuz, ondan asla ayrılmayınız* buyurduğunu ifade etmektedir.<sup>150</sup> Peygamberlerin getirdiği vahiy dinamik hayata müdahale ettiği ve bu hayatın merkezini şekillendirdiği için onların vahiy doğrultusunda hayatın bütün alanlarını kuşatan bir yaşam biçimi olarak örneklilikleri toplumların değişimi açısından oldukça önemlidir. Onlar kendi şahsî örnekliliklerinin yanı sıra aile olarak da örneklik teşkil etmektedirler. Bu durum doğal olarak ailenin omurgası sayılabilecek eşler ve çocuklar üzerinden sürdürülmektedir. Bu sebeple Kur'ân genellikle peygamberlerin eşleriyle ilgili olan ve onlarla ilişkileri çerçevesinde bilgiler aktarmaktadır. Bu bağlamda Nuh ve Lut'un (as) dışında genellikle peygamber eşlerinin olumlu taraflarından bahsedilir.<sup>151</sup> Ancak Kur'ân Hz. Muhammed'in (as) hayatından bahsederken onun ailesi ile yaşadığı daha çok olumsuzlukları gündeme getirir. Zira ailece örneklilik ailede olup biten olumlu ya da olumsuz olayların nasıl çözüldüğünü en sahici bir şekilde ortaya koymakla mümkündür.

Peygamber'in (as) ehli beyti/ailesi ifadesinin içerisinde geçtiği ve Peygamber'in eşlerinin nasıl davranmaları gerektiğini içeren ayetlerden biri şu şekildedir: “(Ey Peygamber Hanımları) Evleri-

<sup>147</sup> İsfahânî, “Esv”, 76.

<sup>148</sup> İbn Manzur, “Esv”, 14: 36.

<sup>149</sup> İbn Fâris, “Esv”, 78.

<sup>150</sup> Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, 20: 235.

<sup>151</sup> Çelik, *Kur'ân'da Aile Modelleri*, 202.



nizde oturun. Önceki cahiliye dönemi kadınlarının açılıp saçıldığı gibi siz de açılıp saçılmayın. Namazı kılın, zekâtı verin. Allah'a ve Resûlüne itaat edin. Ey Peygamberin ev halkı! Allah sizden ancak günah kirini gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor.” (el-Ahzâb, 33/33). Ayette geçen أَهْلُ الْبَيْتِ/ehle'l-beyt deyiminden muhatapların peygamberin eşleri olduğu hemen bir önceki ayetin başındaki يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ/ey Peygamber hanımları ifadesinden anlaşılmaktadır. Bu ayetler Allah'ın (c.c.) Peygamber'in (as) hanımlarına ve onlara tabi olan ümmetin hanımlarına emrettiği âdab/terbiye ayetleridir.<sup>152</sup> Görüldüğü gibi Peygamber hanımlarına yüklenen misyon Allah'ın ayetlerini uygulamak suretiyle ümmetin hanımlarının öğretim ve eğitimleri için onların önünde iyi birer rol model olmaktır. Zira onlar sıradan biri değil Peygamber'in tertemiz zevceleri ve Mü'minlerin de anneleridir. “Ey Peygamber'in hanımları! Siz, kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz. Eğer Allah'a karşı gelmekten sakınıyorsanız (erkeklerle konuşurken) sözü yumuşak bir eda ile söylemeyin ki kalbinde hastalık (kötü niyet) olan kimse ümide kapılmasın. Güzel (ve doğru) söz söyleyin.” (el-Ahzâb 33/32). Bu rol model olmanın olumlu hali doğal olarak Allah (c.c.) tarafından şu şekilde ödüllendirilmiştir: “İçinizden kim Allah'a ve Resûlüne itaat eder ve salih bir amel işlerse, ona mükâfatını iki kat veririz. Biz ona bereketli bir rızık hazırlamışızdır.”Mükâfatın iki kat verilip bereketli rızkın bahşedilmesi rol modelliğin karşılığıdır. Buna mukabil kötü örnek olmanın da bedeli şöyledir: “Ey Peygamber'in hanımları! İçinizden kim apaçık bir çirkinlik yaparsa onun cezası iki kat verilir. Bu Allah'a göre kolaydır.” (el-Ahzâb 33/30).

Peygamber hanımlarının da zaafı taşıyan insani bir taraflarının var olması, her kadın gibi duygular taşıyor olmaları, nefis ve hevalarının etkisinde kalabilme potansiyelleri onların zaman zaman Peygamber'in (as) hayat tarzına uyum sağlamada problem yaşamalarına neden olmuştur. Özellikle Medine döneminde Müslümanların zenginleşmesi Peygamber hanımlarının da bundan etkilenerek lüks ve zühd arasında gelgitler yaşamaları sonucunu doğurmuştur.<sup>153</sup> Peygamber'e (as) bu doğrultudaki taleplerini iletmeleri Peygamberi üzmüş, o da eşlerinden bir ay uzaklaşmıştır. Bunun üzerine Allah (c.c.) nikâhta muhayyer bırakma anlamına gelen “*tabyîr*” ayetini inzal buyurmuştur. Adeta bir ultiatom içeren ayet şöyledir: “Ey Peygamber! Hanımlarına de ki, "Eğer dünya hayatını ve onun süsünü istiyorsanız, gelin size mut'a vereyim ve sizi güzelce bırakayım. Eğer Allah'ı, Resûlünü ve ahiret yurdunu istiyorsanız, bilin ki Allah içinizden iyilik yapanlara büyük bir mükâfat hazırlamıştır.” (el-Ahzâb 33/28-29). Bu ayet üzerine peygamber hanımları elbette Allah'ı, Peygamberi

<sup>152</sup> İbn Kesîr, *Tefsîrül-Kur'âni'l-Azîm*, 6: 409.

<sup>153</sup> Komisyon, *Kur'an Yolu*, 4: 380.

ve ahiret yurdunu tercih ederek Peygamberin şerefli hanesinde kalmaya devam etmişlerdir<sup>154</sup> Bu tercihle peygamber hanımları ideal bir ailenin hangi tercihler ve hangi temeller üzerine kurulması gerektiği hususunda dünyevileşmenin hüküm sürdüğü, kapitalin putlaştığı bütün çağ ve toplumlara mesaj verip örneklik ortaya koymuşlardır.

Tahrîm suresinin ilk beş ayeti hanımlarından birinin Peygamberin sırrını yayması üzerine nazil olmuştur. Bu işe bulaşan hanımlarını îtab eden ayetlerin sonuncusu oldukça serttir ve şu şekildedir: “Eğer o sizi boşarsa Rabbi ona, sizden daha hayırlı, müslüman, inanan, sebatla itaat eden, tövbe eden, ibadet eden, oruç tutan, dul ve bakire eşler verebilir.” (et-Tahrîm 66/5). Kadınların genel durumunu yansıtan bu olumsuzluklara Peygamber'in (as) olumlu ve yapıcı yaklaşımı aile reislerine kadınlara bu tür eğilimler karşısında nasıl davranmaları gerektiğini izah etmektedir. Bunlara ilaveten Hz. Aişe'nin yaşamış olduğu ifk hadisesi Peygamber (as), Hz. Aişe, Safvan ve bütün bir Müslüman toplum için ciddi bir imtihan olarak karşımıza çıkmaktadır. Kur'ân, *ağır bir iftira* olarak tanımladığı bu olay karşısında tarafların duruşunu tespit açısından ifk hadisesinin aynı zamanda bir sınav aracı olduğunu ifade etmektedir. (en-Nûr 24/12). Olayın vukuuna dair dört şahit getirmeleri ve *bu apaçık iftiradır* demeleri gerekirken bunu yapmayan insanların îtab edildiği, sarsıldığı ayetler inzal buyrulmuştur. (en-Nûr 24/12-20). Hayatın içerisinde atılan iftiralar karşısında nasıl davranılması gerektiğinin detayları düşünüldüğünde ifk olayının eğitim yönüyle örnek bir olay olduğu açıktır.

Hz. Peygamberin ailesi ile ilgili yaşananlar sadece bunlardan ibaret değildir. Onun şahsî örnekliliği hayatın birçok alanında ve geniş bir yelpazede birçok yaşanmışlığı ve örnekliliği ortaya koymaktadır. Ehli beyti/ailesi olarak ise eşlerinin yanı sıra elbette kızı Hz. Fatıma, damadı Hz. Ali, torunları Hasan ve Hüseyin, örtüsü yani ehli beyti altına aldığı Zeyd'le ve dolayısıyla Zeynep binti Cahş'ın nikâhı ile ilgili olarak (el-Ahzâb 33/37) yaşananlar da mevcuttur. Bütün bu yaşananlarda alınması gereken dersler ve ciddi örneklilikler de söz konusudur.

#### 4.3. Kur'ân'da Zikredilen Olumlu, Olumsuz Aile Bireylerinden Örnekler

Kur'ân ailece model olan yukarıda verdiğimiz bu dört aileye ilaveten olumlu ve uyumlu aile bireylerinden örnekler sunarak Hz. Zekeriya ve ailesinden, (Meryem 19/2-6; 12-15) Hz. Musa ve Harun'un ailesinden, (el-A'râf 7/142, 151, 152; el-Kasas 28/34-35) Hz. Yusuf ve ailesinden (Yusuf 12/88-92), Hz. Lokman ve oğlundan, (Lokman 31/13-19) Hz. Davud ve ailesinden, (el-Enbiyâ 21/79; en-Neml 27/14; es-Sebe 34/13) Hz. Eyyüb ve hanımından, Hz. Şuayb ve kızlarından (el-Kasas 28/23-28) da bahseder. Buna mukabil Kur'ân, olumsuz aile tipleri için de; Ebu leheb ve

---

<sup>154</sup> Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, 6: 401.

karısından, (Leheb 111/1-5) Hz.Lut ve Nuh'un hanımlarından, (et-Tahrîm 66/10; Hûd 11/40-43) Hz.İbrahim'in babasından, (Meryem 19/42-48; et-Tahrîm 66/11) Hz. Yakup ve ailesinden, (Yusuf 12/7-10) Hz. Adem ve oğullarından, (el-Mâide 5/27/31) Aziz ve eşi Züleyha'dan, (Yusuf 12/23-35) Firavun ve ailesinden, (el-Bakara 2/49; A'râf 7/130, 141) olumsuz aile tiplerine örnekler sunar.

Kur'an, bu aile örneklerinin dışında Hz. Musa'ya iman ettiği için şehid edilen Firavun'un eşi Hz. Asiye'yi, yürüyüşünde hayâ ve edep sahibi olan Hz. Şuayb'ın (as) kızını (el-Kasas 28/25) Meryem gibi uzun ve hazin bir kıssanın içerisinde Hz. Yusuf'un (as) vefa ve sadakatini, edep ve iffetini öne çıkarır, (Yusuf 12/32) aile içerisinde olumlu figürler olarak onların örneğine işaret eder.

Bu örneklerle birlikte Kur'an; "Ey iman edenler eşlerinizden ve çocuklarınızdan size düşman olanlar da vardır." (et-Tegâbün 64/14) şeklindeki ifadeyle Nuh (as) ve Lût'un (as) hanımları,(et-Tahrîm 66/10) Hz. İbrahim'in babası (el-En'âm 6/74) ve Nuh'un (as) oğlu (Hûd 11/46) gibi aileyi oluşturan kötü figürleri zikrederek Ailede en önemli bağın akide/iman bağı olduğunu vurgular. Bu bağlamda kendisine iman etmeyen oğlu için Nuh'a (as) " Ey Nuh, O salih olmayan bir amel işlediğinden dolayı kesinlikle senin ehlienden/âilenden değildir..." diyerek aile fertlerini bir arada tutması gereken asıl unsurun bu iman olduğuna açıklık getirir. Adeta bir iman ailesi inşa eder. Kur'an, Mümin ve kâfir arasında aynı aileden de olsa soy bağının kaldırılmasına hükmederek Nuh'a (as); "Her çiftten iki tane ve boğulacağı kesin olanların dışında aileni yükle" (Hûd 11/40) mealindeki ayetle eşinin, yani akrabalık bağının geçerli olabileceği sınırı belirler ve ilişkilerde esas alınması gerekenin akide bağı olduğunu ortaya koyar.

Kur'an; bir taraftan evlenip aileyi inşa etmenin zorunluluğuna işaret ederken (er-Rûm 30/21; en-Nûr 24/32; el-Bakara 2/223) diğer taraftan yaklaşık iki yüz civarında ayette çocukların emzirilme süresinden anne-babaya saygı ve aile içi anlaşmazlığa/boşanmaya kadar seyreden bir yelpazede evlilik ve aile ile ilgili hukukî ve ahlâkî düzenlemelerden bahseder.<sup>155</sup> Bazen oldukça ayrıntılı ikazlara işaret eden ayetlerin varlığı Kur'an'ın aile kurumunu ne kadar önemseydiğini belirtir. Onun bu kadar yoğun bir şekilde aile kurumundan bahsetmesi; aileyi *İlahî bir terbiye sistemine*<sup>156</sup> tabi tutmak istediğinin ve yüce bir ahlâk üzere olan (el-Kalem 68/4) Muhammed'i (as) de bu sistemin *mürebbsi* olarak işaret ettiğinin açık göstergesidir. Kur'an'ın öngördüğü toplumu oluşturan bireylerin bu ahlâk ve terbiyeyi alabilecekleri öncelikli mekân şüphesiz ailedir ve aile bu işin hem mektebi hem de kurumsal sorumlusudur.<sup>157</sup> Zira ailenin kurucu üyeliği olan annelik ve babalık demek bir yönüyle tamamen sorumluluk

<sup>155</sup> Ünal, "Kur'an'da Aile Kurumu", 8; Ünal, "İslâm Düşüncesinde Aile'nin Dinî Temeli", 116; Apaydın, "İslam Hukukunda Aile", 143.

<sup>156</sup> İbrahim Canan, "İslâm'da Aile Terbiyesi", *İslâm'da Aile ve Çocuk Terbiyesi II*, (İstanbul: İSAV Yayınları, 2005), 24.

<sup>157</sup> Canan, "İslam'da Aile Terbiyesi", 26, 27.

demektir.<sup>158</sup> Aynı zamanda aile: kişinin bilgi ve algısını edindiği üç önemli unsurdan diğer ikisini oluşturan *eğitim kurumları* ve *sosyal çevreden alınanların eleştirisi ve değerlendirmesinin yapıldığı kurum*dur. Nitekim Kur'ân *aile terbiyesi*'nin üzerine oturduğu temel ilkeleri Lokman kıssasında *babanın oğluna öğütü* şeklinde özetler. Bu vesileyle dış dünyadan alınan bilgi ve algının değerlendirmesini hangi esasların dikkate alınarak yapılması gerektiğini vurgular. (Lokman 31/13-19) Hz. Peygamber de kurumsal anlamda en fazla aile hakkında açıklamalarda bulunur. Bu konuda da insanlığa güzel bir örneklik sergiler ve onlara rehberlik eder. (el-Ahzâb 33/21).

Kur'ân'ın tanımladığı aile tipi, sosyolojinin *hacim ve kapsamı* esas alarak yaptığı *dar aile/çekirdek aile* tipi ile *geniş aile* tipinden ikincisine yapısal açıdan ve üç kuşağı bir arada tutan büyüklüğü açısından benzese de, mahiyet açısından sosyolojinin tespit ettiği doğu ya da batı kaynaklı aile tanımlamalarına uymamaktadır. Kur'ân'ın öngördüğü ailenin kendine has özellikleri vardır. Nûr Suresi, 61. “Köre güçlük yoktur, topala güçlük yoktur, hastaya da güçlük yoktur. Kendi evlerinizde veya babalarınızın evlerinde veya annelerinizin evlerinde veya erkek kardeşlerinizin evlerinde veya kız kardeşlerinizin evlerinde veya amcalarınızın evlerinde veya halalarınızın evlerinde veya dayılarınızın evlerinde veya teyzelerinizin evlerinde veya anahtarlarına sahip olduğunuz evlerde ya da dostlarınızın evlerinde yemek yemenizde de bir sakınca yoktur. Bir arada veya ayrı ayrı olarak yemek yemenizde de bir sakınca yoktur. Evlere girdiğiniz zaman birbirinize, Allah katından mübarek ve hoş bir esenlik dileği olarak, selam verin. İşte Allah, düşünesiniz diye âyetleri size böyle açıklar.” Ayette geçen “...kendi evleriniz...” anlamındaki sözcüğün içerisine kişinin kendi evi ile birlikte çocuklarının ve eşinin evi de dahil edilmiştir.<sup>159</sup> Böylece çocuklarımızın ve eşlerimizden herhangi birinin evi *kendi evlerimiz* gibi sayılmıştır. Zikredilen ayete göre baba, anne, teyze gibi yakın akrabaların her biri ayrı ayrı evler edinebilir yani sosyolojide *çekirdek aile* diye tanımlanan bir aile tipini kurabilirler. Ancak bu aileler ayrı olsalar bile tek bir aile hükmündedirler. Buna ilaveten kişinin *oğullarının ve eşlerinin evleri* kendi evi hükmünde sayılmıştır.<sup>160</sup>

Bütün bu bilgiler ışığında Kur'ân'ın kendine has ve farklı bir tip olarak belirttiği aile şu şekilde tanımlanabilir: *Aile; birbirinin örtü ve sığınağı olarak nitelenen erkek ve kadından, huzur ve sükunun insan boyutu olarak birinin diğerine emanet edildiğine dair ağır bir misakla bağlandığı eşlerden, Allah'a isyana teşvik etmedikleri sürece itaat edilip, “öf” bile denilmemesi gereken anne-babadan, dünya hayatının süsü, göz aydınlığı ve bir imtihan vesilesi olan çocuklardan, dede ve nineden olmak üzere üç kuşaktan meydana gelen bireylerin oluşturduğu huzur ve sükunun toplum boyutudur.*

<sup>158</sup> İbrahim Canan, “İslâm'da Aile Terbiyesi”, *Hz. Muhammed ve Gençlik(Kutlu Doğum Haftası)*, (Ankara: TDV Yayınları, 1992), 91-109; Canan, *İslâm'da Aile Terbiyesi*, 26-41.

<sup>159</sup> Seyyid Kutub, *Fî zîlâli'l-Kur'ân*, (Beyrut: Dâru İhyâ'it-Türâsi'l-Arabiyyi, 1386/1967 ), 6: 125.

<sup>160</sup> Yılmaz, *İslâmî Aile*, 32.

## Sonuç

Toplumsal bir yasa olan ve hayatın bütün alanlarını kuşatan değişim gerçeği aile kurumunda da kendisini belirgin bir şekilde hissettirmiştir. İlk insanla birlikte var olan aile kurumu, süreç içerisinde çeşitli nedenlerden dolayı değişime uğramış, sahip olunan inanç, kültür ve değerler, ailenin biçim ve muhtevasını da dönüştürmüştür. Sanayi öncesi toplumlarda bu değişim doğal bir hızla seyrederken sanayi sonrası toplumlarda doğal seyrinden daha hızlı cereyan etmiştir. Batı'da aile kurumundaki bu değişim yüzyıllara yayılırken sömürge toplumlarında, değişimin tabiatına aykırı bir hızla çok daha kısa bir zaman içerisinde gerçekleşmektedir. Zira toplumların sömürgeleştirilmesi aile kurumu ve gençlik üzerinden sürdürülmektedir.

Her değişim süreci ailenin en temel vasfı olan eğiticilik, koruyuculuk ve kuşatıcılık özelliğinin zayıflamasına neden olmuştur. Modern ve post modern dönemlerdeki akıl almaz hızlı değişim, aileyi atomize aile, çekirdek aile, insan-hayvan türü aile tipleri diye tanımlanan aile tiplerine savurmuştur. Doğal olarak bu tür savrulmalar aile kurumunun varlığını ve onun koruyuculuk ve kuşatıcılık vasfını tehdit etmektedir. Yerini hiçbir kurum ve yapının dolduramayacağı ailenin bu dramatik yok oluş tehlikesi, insanoğlunu arayışlara sevk etmiş ve geç de olsa aileye yeniden dönüş projeleri gündeme gelmiştir.

İşte tam bu arayışta Kur'an bütün canlıların mesken ihtiyacından hareketle öncelikle evlerin/meskenlerin zayıflık ve güçlülüğüne atıfta bulunur. Allah'ın (c.c) yasalarının merkeze alındığı evlerin en güçlü meskenler olduğuna işaret eder. İçerisinde insan ve toplumların ilk eğitimlerini aldıkları bu mekânlara kutsiyet atfeder. Kur'an bu mekânlarda yaşayan topluluğu ehil, beyt, ehli beyt, âl ve aile gibi sözcüklerle aile olarak tarif eder.

Kur'an ilk aile olan Hz. Âdem ve Havva'nın aileyi nasıl inşa ettiklerine, yeryüzünün imarına mabud ve mabed merkezli olarak başladıklarına, çocuklarına vahye dayalı değerleri bir aile ortamı içerisinde kazandırmış olduklarına dikkat çeker.

Aile olarak seçilmiş olan Hz. İbrahim ailesinin örnekliği, baba/İbrahim, anne/Sare, anne/Hacer, evlat/İsmail, evlat/İshak'ın top yekûn bir aile olarak verdikleri mücadelede saklıdır. Kur'an İbrahim ailesinin hem aile olarak hem de her bir fert olarak Allah'a teslimiyetin, sabır ve tevekkülün adeta zirvesini yaşayarak örneklik gösterdiklerini ortaya koymaktadır.

Aile olarak seçilmiş bir diğer aile İmran ailesidir. Kur'an Hem aile olarak hem de aile içerisindeki fertler olarak başta Hz. Meryem olmak üzere İmran'ın, Hanne'nin, Zekeriya'nın (as), İsa'nın (as) adanmışlığa, teslimiyete, fedakârlığa, merhamete, iffete, zorluklar ve iftiralar karşısında dirençli duruşa çağlar üstü birer örneklik teşkil ettiklerini göstermektedir.

Resullerin sonuncusu Hz. Muhammed'in (as) ailesi bağlamındaki örnekliliği bazen eşleriyle yaşadığı olumsuz iletişim problemleri şeklinde cereyan etmiştir. Peygamber'in (as) kadınların genel durumunu yansıtan bu olumsuzluklara olumlu ve yapıcı yaklaşımı aile reislerine eşlerine bu tür eğilimler karşısında nasıl davranmaları gerektiğini öğretmektedir. Ayrıca Peygamber ve ailesinin karşılaştığı ifk olayı, hem büyük bir imtihan hem de eğitim yönüyle örnek bir olaydır. Kur'ân bu tür olaylar karşısında mü'minlerin nasıl bir tutum sergilemeleri gerektiğini, Peygamber'in (as) ailesiyle birlikte yaşadıkları üzerinden açıklamaktadır. Kur'ân'da atıfta bulunulan örnek ailelerden her birine ait az sayıda misallere değinilmiştir. Bu ailelerden hayatın her alanında örneklilikler sunmak amacıyla çok sayıda akademik çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Kur'ân, bu aile örneklerinin yanı sıra aile içerisinde olumlu ve olumsuz figürlerin örnekliliğine de işaret eder. Bütün bu örnekliliklerden hareketle günümüz ailesinin alması gereken ana mesajları ve örnekliliği önümüze koyar. Nihayet ailenin ne olduğuna ve ideal aile modelinin hangi ilkeler üzerine oturması gerektiğine ve bu ilkelerin neleri ihtiva ettiğine atıfta bulunur.

Bu bağlamda Kur'ân, aileye farklı bir tanım getirir. Onun belirlediği bu tanım şu şekilde ifade edilebilir: *Aile; birbirinin örtü ve sığınacağı olarak nitelenen erkek ve kadından, huzur ve sükûnun insan boyutu olarak birinin diğerine emanet edildiğine dair ağır bir misakla/akitle bağlandığı eşlerden, Allah'a isyana teşvik etmedikleri sürece itaat edilip, "öf" bile denilmemesi gereken anne-babadan, dünya hayatının süsü, göz aydınlığı ve bir imtihan vesilesi olan çocuklardan, dede ve nineden olmak üzere üç kuşaktan meydana gelen bireylerin oluşturduğu huzur ve sükûnun toplum boyutudur.*

Görüldüğü gibi Kur'ân'ın önerdiği aile tanımı ve modeli; klasik ve modern dönem aile tanımlamalarından farklı olarak üç temel özelliğe sahiptir ve kendine has bir aile modelidir. Bu özellikler Kur'ân bütünlüğünde şu şekilde sıralanabilir:

1-Kur'ân, karşılıklı olarak *eşleri huzur ve sükûnun insan boyutu* olarak tanımlar.

2-Eşlerin ve diğer aile bireylerinin yaşadığı *evleri/meskenleri* ise *huzur ve sükûnun doğal olarak mekân boyutu* şeklinde ifade eder.

3-Kur'ân, üç kuşağı kapsayabilecek genişlikte dede-nineden, baba-anneden ve torunlardan oluşan fertlerin meydana getirdiği ailenin *huzur ve sükûnun toplum boyutu* olduğuna işaret eder.

Sonuç olarak Kur'ân'ın öngördüğü aile; belirtilen tarif, çerçeve, bu üç vasıf ve yukarıda zikredilen adanmışlık, teslimiyet, fedakarlık, merhamet, iffet, vb. değerlere sahip bir ailedir. Bugünün aile bağlamındaki problemi ise bu içerik, çerçeve, vasıf ve değerlerden yoksun olmaktır. Yeni doğan neslin/çocukların, toplumsallaşma sürecini huzur ve sükûnun kaynağı ve onların ilk sosyal çevresi olan bu tip örnek bir ailede geçirmeleri gerek sosyo-psikolojik açıdan ve gerekse toplumun

geleceği açısından hayatı önem arz etmektedir. Aksi takdirde insanoğlunun niteliksel varlığı ve geleceği aile üzerinden ciddi risk taşımaktadır.

**Kaynakça**

- Abay, Ali Rıza. “Toplumsal Dinamizmin Unsuru Olarak Aile”, *Değişen Dünyada Aile*, Malatya: Bil-sam Yayınları, 2013.
- Abdulgani, Muhammed Fuad. *el-Mu'cemü'l-müfreslielfâzi'l-Kurâni'l-Kerim*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1990.
- Akgül, Mehmet. *Türk Modernleşmesi ve Din*, Konya: Çizgi Yayınları, 1999.
- Apaydın, Yunus. İslâm Hukukunda Aile, *Uluslararası Aile Sempozyumu*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2007.
- Askerî, Ebu Hilal el Hasan ibn Abdullah ibnSehlibn Said ibn Yahya ibnMihran. *el-Furûku'l-Luğa*,thk, Muhammed İbrahim Selim, “Ehl-Âl”, Kahire: Daru'l-İlim, ts.
- Ateş, Abdurrahman. *Kur'an'da Huzur ve Sükûn*, İstanbul: Çıra Yayınları, 2012.
- Aydın, Mehmet. *İslâm'da Ailenin Yeri ve Önemi*, Konya: Mehir Dergisi, Yaz 1998.
- Aydın, Mustafa. *Güncel Kültürde Temel kavramlar*, İstanbul: Açılım Kitap, 2013.
- Aydın, Mustafa. *Kurumlar Sosyolojisi*, Ankara: Vadi Yayınları, 1997.
- Begavî. *Me'âlimü't-Tenzîl Fî Tefsiri'l-Kur'an*, thk: Abdurrezzak el Mehdî, Beyrut: Dâru'l-İhyâi't-Türâsi'l-Arabiyyi, ts.
- Binay, Murat. “Türkiye’de Boşanma Nedenlerinin Analizi ve Alternatif Uyuşmazlık Yöntemleri”, *Ombudsman Akademik*, 5/9, Ankara, (Temmuz-Aralık 2018):241-242.
- Canan, İbrahim. “İslâm'da Aile Terbiyesi”, *Hz. Muhammed ve Gençlik (Kutlu Doğum Haftası)*, 26-41. Ankara, TDV Yayınları, 1992.
- Canan, İbrahim. “İslâm'da Aile Terbiyesi”, *İslâm'da Aile ve Çocuk Terbiyesi II*, 23-26. İstanbul: İSAV Yayınları, 2005.
- Canatan, Kadir - Yıldırım, Ergül. *Aile Sosyolojisi*, İstanbul: Açılım Kitap, 2011.
- Çelik, Hüseyin. *Kur'an'da Aile Modelleri*, Konya: Tebeşir Yayınları, 2015.
- Çolak, Abdullah. *İslâm Aile Hukuku*, Malatya: Medipres Yayınları, 2014.
- Çopur, Zeynep - Şafak, Şükran. “Aile Yaşamında Değerler ve Önemi”, *1.Ulusal Aile Hizmetleri Sem-pozyumu*, 312-316. Ankara: Can Yayınları, 2001.
- Dikeçligil, Fatma Beğlü. “Aileye Dair Kabullerin Ezber Bozumu”, *Gelenekten Geleceğe Muhafazakar Düşünce*, 43-45. Ankara: 8/31 (Mart 2012).
- Ezherî, Ebu Mansûr Muhammed bin Ahmed bin el-Hirevî, *Tebzîbü'l-lüğa*, “Asr”, 2: 14; “Ehl”, 7: 133. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabiyyi, 2001.
- Ferrâ, Ebu Zekerîya Yahya bin Ziyad bin Abdullah bin Manzûr ed-Deylemî. *Ma'âmi'l-Kur'an*, thk: Ahmed Yusuf en-Necatî/ Muhammed Ali en-Neccâr/Abdulfettah İsmail eş-Şelebî. 1: 115;



- 2:457.3 cilt. b.y., ts.
- Gökbel, Ahmet. "Türk İslam Geleneğinde Aile", *Küreselleşen Dünyada Aile, 2009 Yılı Kutlu Doğum Sempozyumu Tebliğ ve Müzakereleri*, Ankara: TDV Yayınları, 2010.
- Gündüz, Şinasi. *Dinler Tarihi ve Araştırmaları 1*, Ankara: Dinler Tarihi Derneği Yayınları, 1998.
- Hallaç, Salih - Öz, Fatma. "Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar", *Aile Kavramına Kuramsal Bakış*, Ankara: b.y., 2014.
- İbn Fâris, Liebi Hüseyin Ahmed bin Zekeriya. *Mu'cemü'l-Mekâyüsfi'l-Luğa*, thk. Şihabüddin Ebû 'Amr, "Esv", 78; "Ehl", 95; "Evl", 99; "Dvr", 369. Beyrut: Dâru'l-Fikir, 1410/1993.
- İbni Hişam, Ebû Muhammed Cemâlüddin Abdülmelik. *es-Siretü'n-Nebeviyye*, trc. İzzet Hasan-Neşet Çağatay, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1971.
- İbni Kesîr, Ebü'l-Fidâ İsmail bin Amr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, thk. Samî bin Muhammed Selame, b.y. Dâru't-Tayyibe, 1420/1999.
- İbni Manzûr, Muhammed b Mukrim b Ali Ebu'l-Fadl Cemaleddin el-Ensari. *Lisanu'l-Arap*, "Byt", 2: 14-15; "Nbt", 2: 97; "Asr", 4: 580; "Shr", 4: 471; "Ehl", 11: 29-31; "Âl", 11: 37-39; Beyrut: DaruSadr, 1414.
- İsfahanî, Ebi'l-Kasım el-Hüseyin ibn Muhammed el-Ma'rûf bi'r-Rağib. *el-Müfredât Fî Ğaribi'l-Kurân*, thk: Muhammed Seyyid Keylânî, "Ehl", 96-97; "Skn", 236; "Dâr", 174; "Avl-Ayl", 354; "Âl", 30-31; "Nzl", 489. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.
- Kabaklı Çimen, Latife. *Türk Töresinde Kadın ve Aile*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayınları, 2008.
- Kafesoğlu, İbrahim. "Milliyetçilik ve Aile", *Türk Kültürü Dergisi*, *Türk Kültürü Araştırmaları Enstitüsü*, 88/8, Ankara: 1970.
- Karaman, Hayrettin. "Değişen Şartlar Karşısında İslâm Aile Yapısı", *Diyanet İlmî Dergi* 27/2 (Nisan-Mayıs-Haziran 1991):25-36.
- Kaysi, Muhammed İbrahim. *"İslâm Ailesi ve Evlilik"*, trc. Nusrettin Bolelli, İstanbul: Hisar Yayınları, ts.
- Kirman, M. Ali. "Küresel Kült Savaşlarının Yapıldığı Meydan: Gençlik ve Aile", *Diyanet İlmî Dergi* 40/2 (Nisan-Mayıs-Haziran 2004): 62-63.
- Komisyon. *Kur'an Yolu Türkçe Tefsir ve Meâl*, Ankara: DİB Yayınları, 2007.
- Kongar, Emre. *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1995.
- Köse, Saffet. *Aile Medeniyetinin Sonu*, Konya: Mehîr Vakfı Yayınları, 2015.
- Kurtûbî, EbûAbdillah Muhammed bin Ahmed. *el-Câmi' Liabkâmi'l-Kurân*, thk. Ahmedel-Berdûnî-İbrahim İtfeyyîş, Kahire: Dâru'l-Kütübî'l-Mısriyye, 1384/1964.
- Kutub Seyyid. *Fî zîlâli'l-Kur'ân*, Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabiyyi, 1386/1967.

- Küçük, Ahmet. *Kur'an'da Toplumsal Sinanma*, İstanbul: Beyan Yayınları, 2007.
- Matürîdî, Muhammed bin Muhammed bin Mahmud Ebu Mansur. *Tefsîrû'l-Maturîdî/Te'vîlâtü ehlî Sünnæ*, thk. Mecdî Baslum, Beyrut: Dâru'l-Kütubi'l-İlmiyye, 1426/2005.
- Merağî, Ahmed bin Mustafa. *Tefsîrû'l-Merağî*, Mısır: Şirketü Mektebe, 1365/1946.
- Mevdûdî, Ebu'l-A'lâ. *Tefhîmü'l-Kur'an*, trc. Komisyon, İstanbul: İnsan Yayınları, 1996.
- Özbek, Abdullah. "Bir Eğitim Kurumu Olarak Ailenin Önemi", *İslâm'da Aile ve Çocuk Terbiyesi II*, 56-75. İstanbul, Ensar Neşriyat, 2005.
- Öztoprak, Mustafa. "Umran Kuramı Çerçevesinde İbn Haldun'un Peygamber Tasavvuru", *Uluslararası II. Asead Sosyal Bilimler Sempozyumu*, Antalya, 21-23 Ekim 2017.
- Özüçetin, Yaşar. "Küreselleşme ve Küreselleşme Bağlamında Kültürler", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10/51, (Ankara, Ağustos 2017): 327-328.
- Paşa, Ahmet Cevdet, *Kıyas-ı Enbiya ve Tavârîb-i Hulefa*, İstanbul: Arslan Yayınları, 1981.
- Sa'lebî, Ahmed bin Muhammed bin İbrahim. *el-Kesfe'l-Beyân An Tefsîri'l-Kurân*, thk: Muhammed bin Aşûr. Beyrut: Dâru'l-İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1422/2002.
- Sabûnî, Muhammed Ali. *Safvetü't-Tefâsîr*, Kahire: Dâru's-Sabûnî, 1417/1997.
- Sem'ânî, Ebu'l-Muzaffer Mansur bin Muhammed bin Abdu'l-CabbâribnAhmedMervizî. *Tefsîrû'l-Kur'an*, thk: Yasir bin İbrahim/Ğanim bin Abbas bin Ğanim, Riyad: Dâru'l-Vatan, 1418/1997.
- Semerkindî, Ebu'l-LeysNasr bin Muhammed bin Ahmed bin İbrahim. *Babru'l-Ulûm*, b.y., ts.
- Taberî, Muhammed bin Cerir bin Yezid bin Kesîr bin Ğâlib el-Âmiliyyi Ebu Cafer. *Câmi'ul-Beyân Fî Te'vîli'l-Kurân*, thk. Ahmet Muhammed Şakir, b.y., 1420/2000.
- Tehânevî, Muhammed Ali b. Ali. *Keşşâfî Istilâhâtî'l-Fünûn*, nşr. Ali Dahrûc-Abdullah Hâlidî, "ehl", 1: 287; "âl", 1: 72; "ed-dâr", 1: 778-779. Beyrut: Mektebetü Lübnan, 1996.
- Ünal, İ. Hakkı. "İslâm Düşüncesinde Aile'nin Dinî Temeli", *Küreselleşen Dünyada Aile, 2009 Yılı Kutlu Doğum Sempozyumu Tebliğ ve Müzâkereleri*, Ankara: TDV Yayınları, 2010.
- Ünal, İ. Hakkı. "Kur'an'da Aile Kurumu", *Diyanet İlmî Dergi* 40/2 (Nisan-Mayıs-Haziran 2004): 8-10.
- Subaşı, Necdet. "Toplumsal Değişme, Aile ve Yeni Risk Alanları", *Çağımızda Sosyal Değişme ve İslam*, (Ankara, 24-26 Mayıs 2002), Ankara, TDV Yayınları, 2007, 511-523.
- Sutay, Yavuz – Yüceşahin, M. Murat. "Türkiye'de Hanehalkı Kompozisyonlarında Değişimler ve Bölgesel Farklılaşmalar", *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 15/1, Ankara, (Bahar 2012): 78.
- Vâhidî, Ebu'l-Hasan Ali bin Ahmed bin Muhammed bin Ali en-Nisaburî. *el-Vecîz Fî Kitabi'l-Azîz*, thk. Safvân Adnan Davudî, Beyrut: Dâru'l-Kalem, Dımeşk: ed-Dâru's-Şamiyye, ts.

Yazır, M. Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul: Eser Neşriyat, 1979.

Yılmaz, Musa Kazım. "İslamî Aile Kuruluşu, Fertleri ve Sorumlulukları", *İslâm'da Aile ve Çocuk Terbiyesi I*, ed.İbrahim Canan 23-50. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005.

Zebîdî, Muhammed bin. Muhammed bin Abdurrezzak el-Huseynî Ebu'l-Feyz Murtazâ. *Tâcu'l-Arûs Min Cevâbiri'l-Kâmûs*, "Shr", 12: 367: "Htn", 34: 481;"Evl", 28: 36-37; "Evl-Âl", 28: 31. 35 cilt. b.y., Dâru'l-Hidaye, ts.

Zeccâc, İbrâhîm b. es-Serî b. Sehl Ebû İshâk. *Me'âni'l-Kur'an ve İ'râbuhu*, thk. Abdülcelîl Abduh Şeleb. b.y., Âlemü'l-Kütub, 1408/1988.

Zemahşerî, Ebu'l-Kasım Mahmud bin Amr bin Ahmed Carullah. *el-Keşşâf 'an Hakâyiki Gavâmidî't-Tenzîl*, Beyrut, Daru'l-Kitâbi'l-Arabiyyi, 1407.

Zemahşerî, Ebu'l-Kasım Mahmud bin Amr bin Ahmed Carullah. *Esâsü'l-Belâğâ*, thk. Muhammed Basel Uyûnu's-Sevd, Beyrut: Dâru'l-Kütubi'l-İlmiyye, 1419/1998.